

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SIGURNOSNIH I MIROVNIH STUDIJA

**MJESTO I ULOGA JUGOISTOČNE EUROPE U NOVOJ
GEOEKONOMIJI KINE**

-magistarski rad-

Kandidat:

Ajdin Omerović

Broj indexa:757

Mentor:

Prof.dr. Nerzuk Ćurak

Sarajevo, 2022. godine

ODSJEK SIGURNOSNIH I MIROVNIH STUDIJA

**MJESTO I ULOGA JUGOISTOČNE EUROPE U NOVOJ
GEOEKONOMIJI KINE**

-magistarski rad-

Kandidat:

Ajdin Omerović

Broj indexa:757

Mentor:

Prof.dr. Nerzuk Ćurak

Sarajevo, 2022. godine

SADRŽAJ

Skraćenice	4
Uvod	5
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	6
1.1. Problem istraživanja	6
1.2. Predmet istraživanja	6
1.3. Cilj istraživanja	7
1.4. Sistem hipoteza	7
1.4.1. Generalna hipoteza	7
1.4.2. Posebno-pojedinačne hipoteze	7
1.5. Metode istraživanja	7
1.6. Obrazloženje opravdanosti istraživanja	8
1.7. Struktura rada	8
2. OVISNOST KINESKE EKONOMIJE OD VANJSKE TRGOVINE KROZ HISTORIJU	9
3. GEOEKONOMIJA I GEOPOLITIKA KINE	13
4. INICIJATIVA "JEDAN POJAS, JEDAN PUT"	16
5. ULOGA JUGOISTOČNE EUROPE U OSTVARIVANJU GEOPOLITIČKIH I GEOEKONOMSKIH CILJEVA KINE	24
6. KONFUČIJEVI INSTITUTI NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE	30
7. KINESKE INVESTICIJE NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE	32
7.1. Kineske investicije u Bosni i Hercegovini	37
7.2. Kineske investicije u Srbiji	43
7.3. Kineske investicije u Crnoj Gori	52
7.4. Kineske investicije u Sjevernoj Makedoniji	56
7.5. Kineske investicije u Albaniji i Kosovu	57
7.6. Kineske investicije u Hrvatskoj	57
8. SUKOB INTERESA EUROPSKE UNIJE I KINE NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE	60
9. KRITIČKI OSVRT	67
ZAKLJUČAK	69
BIBLIOGRAFIJA	72

Skraćenice

BRI- Pojas put

OBOR- Jedan pojas, jedan put

EXIM- Uvozno-izvozna banka Kine

SOE- Kinesko državno poduzeće

SIPRI- Stockholm International Peace Research Institute

CI- Konfučijev institut

BDP- Bruto domaći proizvod

MOFCOM - Ministarstva trgovine NR Kine

CEFC- China Energy Company Limited

CBI- China Balkan Investment

CWE- China international water and electric corporation

Uvod

Proces globalizacije donosi nove strategije razvoja geoeconomije velikih geopolitičkih igrača. Economije ovih država se sada uveliko zasnivaju na vanjskoj trgovini. Uspješnost izvoza nije samo uslovljena kvalitetom proizvoda koje treba dopremiti u druge države, nego je ovisna od niza faktora. Najbolji primjer uspješne prilagodbe na novi način trgovine jeste Narodna Republika Kina (NR Kina). Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća NR Kina pokreće niz ekonomskih reformi u svrhu povećanja izvoza vlastitih proizvoda prvenstveno na područje Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Europe. Nakon uspješnih reformi sljedeći značajan ekonomski korak dogodio se 2013. godine, tačnije usvajanjem inicijative "Jedan pojas, jedan put". Ova inicijativa predstavlja odskočnu dasku za kinesku privredu i ekonomiju, ali i značajno pojačava geopolitičku ulogu Kine i predstavlja bitnu kariku ka stvaranju multipolarnog svijeta te smanjenje hegemonije SAD-a na globalnom nivou. Preteča ove inicijative jeste kineski "Put svile". Inicijativa se zasniva na obnovi mreže puteva i željeznica na kopnu kao i mreže pomorskog saobraćaja, a sve u svrhu bržeg i jeftinijeg transporta kineskih proizvoda. Bitnu ulogu u ostvarivanju ovog mega projekta ima i područje Jugoistočne Europe, prvenstveno zbog svog geografskog položaja ali i zbog ekonomskog potencijala. Naime, područje Jugoistočne Europe predstavlja ključnu kariku za transport kineskih proizvoda u Europu, ali i pogodno tlo za kineske investicije, prvenstveno u energetske projekte. Zemlje Jugoistočne Europe su itekako zainteresirane za ovaj vid investicija, prvenstveno zbog niskih kamatnih stopa i niskog stepena transparentnosti, što omogućuje brzu realizaciju velikih projekata. Na ovaj način vlade država Jugoistočne Europe pokušavaju prikupiti poene kod vlastitog stanovništva te pri tom zanemajuju potencijalne štetne posljedice kineskih investicija. Zsigurno da NR Kina putem svojih investicija na ovom području ima za cilj steći ekonomsku dobit, ali i putem realizacije ovih investicija širit će vlastite interese te stvarati jedan vid ovisnosti ovog područja od Kine, te na taj način postaje konkurentna Europskoj uniji.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Potrebno je utvrditi stvarne namjere investicija koje su pod kontrolom Vlade Kine te koliko iste za cilj imaju samo ekonomsku dobit. Sa druge strane, države koje se nalaze na području Jugoistočne Europe predstavljaju države u tranziciji, tačnije države koje se nalaze u procesu prihvatanja demokratskih vrijednosti. Ovakvi sistemi predstavljaju pogodno tlo za kineske investicije, koje se temelje na netransparentnosti i skrivanju loših posljedica od očiju javnosti. Postoji širok dijapazon štetnih posljedica kineskih investicija, a prije svega se odnose na nepoštivanje ekoloških propisa i općeprihvaćenih ljudskih prava.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je mjesto i uloga Jugoistočne Europe u novoj geoekonomiji Kine. Radi boljeg razumijevanja mjesta i uloge Jugoistočne Europe u geoekonomiji Kine potrebno je analizirati samu inicijativu "Jedan pojas, jedan put". Ovaj megaprojekt ima za cilj obnovu jednog od nastarijih trgovačkih puteva, puta svile, koji se sastoji od izgradnje mreže kopnenih i morskih puteva koji će omogućiti brži i jeftiniji transport robe ka krajnjim kupcima. Pored ekonomskog cilja, inicijativa ima i strateški cilj stvaranja multipolarnog svijeta širenjem geopolitičkog utjecaja Kine koja će za rezultat imati prestanak američke hegemonije na globalnom nivou. Područje Jugoistočne Europe predstavlja važno geostrateško i geoekonomsko područje te zbog svog povoljnog geografskog položaja i ekonomskog potencijala postaje područje na kojem važni geopolitički igrači žele širiti svoje interese. Jedan od glavnih pretenadata za širenje vlastitih geopolitičkih interesa na području jugoistočne Europe jeste Kina. Područje Jugoistočne Europe ima bitnu ulogu u ostvarivanju ciljeva inicijative "Jedan pojas, jedan put", sam položaj predstavlja svojevrsnu kapiju Europske unije i krajnju stanicu za robu namjenjenu europskim potrošačima. Također, ovo područje ne predstavlja samo tranzitni put za kinesku robu nego predstavlja područje koje je idealno za investicije u kapitalne projekte za kinesku privredu.

1.3. Cilj istraživanja

Cilj ovog rada jeste analizom dosadašnjih kineskih investicija odrediti važnost područja Jugoistočne Europe po geoekonomiju Kine, te analizom istih doći do stvarnih ciljeva Kine na području Jugoistočne Europe.

1.4. Sistem hipoteza

1.4.1. Generalna hipoteza

Generalna hipoteza ovog rada glasi: „Područje Jugoistočne Europe zauzima bitnu ulogu u novoj geoekonomiji Kine”.

1.4.2. Posebno-pojedinačne hipoteze

Posebna hipoteza 1: Nekontrolisane kineske investicije će imati negativne posljedice po Jugoistočnu Europu.

Posebna hipoteza 2: Kontrolisane kineske investicije će imati pozitivan ekonomski utjecaj na države Jugoistočne Europe.

Posebna hipoteza 3: Prisustvo Kine i kineskih investicija ukazuje Europskoj uniji na važnost ovog područja po samu uniju.

Posebna hipoteza 4: Suradnja ili nesuradnja državnih vlada sa kineskim investitorima ima direktan utjecaj na međudržavne odnose.

1.5. Metode istraživanja

1.) Historijska metoda- potrebna za prikazivanje historije zavisnosti kineske ekonomije o izvozu.

- 2.) Dogmatsko-normativna metoda– potrebna za analizu sadržaja ekoloških propisa, kao i propisa koji štite ljudska prava.
- 3.) Aksiološka metoda- za vrijednosnu procjenu da li je nešto dobro uređeno ili nije.
- 4.) Komparativna metoda- potrebna za upoređivanje investicija iz Kine i Europske unije.
- 5.) Desk istraživanje- korištenje sekundarnih podataka sa interneta, te dostupnih publikacija.

1.6. Obrazloženje opravdanosti istraživanja

Opravdanost ovog rada se ogleda u prikazivanju važnosti područja Jugoistočne Europe po velike geopolitičke igrače i njihovu ekonomiju. Također, rad će ukazivati na štetne posljedice olakog shvatanja namjera istih a sve u cilju ostvarivanja finansijske dobiti. Tako zanemarivanje nerijetko ima štetne posljedice u vidu degradacije okoliša ili nepoštivanja ljudskih prava. Sa druge strane rad će prikazati i pozitivne primjere kontrolisanih investicija, koje za rezultat imaju obostranu korist.

1.7. Struktura rada

Rad se sastoji od uvoda, devet dijelova, zaključka i popisa literature. Prvi dio rada se odnosi na teorijsko-metodološki dio. Drugi dio rada se odnosi na na historijski prikaz kineske ekonomske ovisnosti od vanjske trgovine, od perioda “Puti svile” pa do inicijative “Jedan pojas, jedan put”. Treći dio rada se odnosi na definisanje dva ključna pojma, pojma geopolitika i pojma geoeconomija, te prikazivanje ključnih razlika ali i međusobne ovisnosti. Četvrti dio rada analizira samu inicijativu i njene ciljeve. Peti dio rada se odnosi na Jugoistočnu Europu i njenu ulogu u ostvarivanju geoeconomskih i geopolitičkih ciljeva Kine kroz projekte koji se realiziraju na ovom području. Šesti dio detaljno analizira investicije u svakoj zemlji zasebno. Sedmi dio jeste komparativni dio te se odnosi na upoređivanje investicija i interesa Europske unije i Kine. Osmi dio se odnosi na sukob interesa Europske unije i Kine na području Jugoistočne Europe, dok je deveti dio kritički osvrt.

2. OVISNOST KINESKE EKONOMIJE OD VANJSKE TRGOVINE KROZ HISTORIJU

Drevni kineski carevi tvrdili su da su im vlast podarile nadnaravne sile. Vjerovali su da je nebo predodredilo da Kina bude „Središnja kraljevina”, središte svijeta, najmoćnije, najskladnije, najbogatije i najmudrije carstvo koje je ikad postojalo. Suvremeni narativi koje je popularizirala kineska Komunistička partija imaju snažne korijene u prošlosti. U njima se ističe da je Kina pet tisuća godina bila centar svijeta, no onda su zapadne sile poremetile „sveti poredak” na neprirodan način. U današnje vrijeme kineski vođe obećavaju Kini vratiti status za koji tvrde da zaslužuje, čime će se svijet ponovno vratiti u „prirodno” stanje.¹

Kina je u dalekoj prošlosti zaista bila jedno moćno carstvo, koje je u mnogim segmentima prednjačilo u odnosu na ostatak svijeta. Tokom svoje povijesti Kinesko carstvo je predstavljalo sinonim za nova otkrića koja su olakšavala svakodnevni život. Upravo radi ove karakteristike Kinesko carstvo predstavljalo je svojedobnog hegemonu na polju trgovine prema "razvijenom" Zapadu. Kinesko carstvo se sastojalo od mnoštva regija u kojima su vladale različite dinastije, koje su povremeno bile u međusobnom sukobu ali su u cjelini uvijek bili nedokučive za imperijalističke namjere drugih, tek su povremeno Mongoli uspjeli prodirati unutar zidina Kineskog zida.

Svakako kad spominjemo Kinesko carstvo i trgovinu u periodu tog moćnog carstva, prvo pomislimo na Put svile. Ova mreža puteva je dugo vremena predstavljala sponu između dalekog Istoka i Zapada te je omogućavala razmjenu dobara na obostrano zadovoljstvo.

Starogrčki naziv za Kinu jeste "Seres" što u prevodu znači "zemlja svile. Ipak, pojam "Put svile" je prvi put upotrijebljen tek 1877. godine, a upotrijebio ga je njemački geograf i historičar Ferdinand von Richthofen kako bi opisao trgovačke puteve dok je bio na proputovanju kroz Kinu.²

"Put svile je bio mreža trgovačkih puteva koji su povezivali Kinu i Daleki istok s Bliskim istokom i Europom. Uspostavila ga je dinastija Han u Kini kad je službeno otvorila trgovinu sa Zapadom 130. godine prije Krista, rute Puta svile ostale su u upotrebi do 1453. godine, kada je

¹Klub zastupnika u europskom parlamentu. (2021): Odnosi EU-a i Kine- put prema pravednom i recipročnom partnerstvu. Dostupno na: <https://www.eppgroup.eu/hr/redakcija/publikacije/odnosi-eu-a-i-kine-put-prema-pravednom-i-reciprocnom-partnerstvu> . Datum pristupa: 13.3.2022. str 1.

²History.com. (2021): Silk road. Dostupno na: <https://www.history.com/topics/ancient-middle-east/silk-road> . Datum pristupa: 13.3.2022.

Osmansko Carstvo bojkotiralo trgovinu s Kinom i zatvorilo ih. Iako je prošlo gotovo 600 godina otkako se Put svile koristio za međunarodnu trgovinu, rute su imale trajan utjecaj na trgovinu, kulturu i povijest koji odjekuju i danas."³

"Put svile zapravo je predstavljao trgovinsku razmjenu između Kineskog i Rimskog Carstva, iako ove dvije velesile nikada nisu uspostavile direktno međusobni kontakt. Kineski dvor mitološki je vjerovao kako je Rimsko Carstvo „kontra-Kina“ na drugom kraju svijeta. Rimski dvor bio je maglovito svjestan postojanja Kine, a Kineze je vjerojatno smatrao mitološkom rasom patuljaka. Iako je razmijenjeno nekoliko diplomatskih misija, zbog dužine putovanja kontakt nikad nije uspostavljen. Dok bi jedna rimska misija stigla do Kine i nazad, u Carstvu se izmijenjalo nekoliko careva."⁴

Oporavak od mongolskih napada i rapidni uspod Kineskog carstva dogodio se za vrijeme dinastije Ming u čijem periodu dolazi do bitnih otkrića za razvoj carstva ali i same trgovine. "Proizvodnja svile i čuvene ming keramike bez premca su po kvaliteti i količini. Ming dinastija bez imalo sumnje bila je najmoćnija država svijeta u 15. stoljeću. Kineska tehnologija ponovno je bila vodeća, razvijajući vatreno oružje, pomorsku navigaciju, papir i mnoštvo drugih tada naprednih izuma koje će Europa početi upoznavati tek sljedećih stoljeća."⁵

Pored toga što je svila predstavljala jednu od ključnih sirovina u izvozu prema Zapadu, Kinesko carstvo je imalo još mnogo toga za ponuditi. Pored mnogih otkrića koja su olakšavala svakodnevni život ili služila za vođenja ratova, Kina je u tom periodu bila na visokom filozofskom i naučnom nivou. Put svile je zasigurno bio i put pomoću kojeg su se u svijet slala i nova naučna otkrića.

Sušta suprotnost otvorenosti Kine na polju trgovine jeste period uspostave komunizma. Ovaj period predstavlja period potpunog zatvaranja prema Zapadu. "Osnivanje NR Kine datira iz 1949. godine. Poslije dugogodišnjih izuzetno teških i napornih borbi koje je kineski narod vodio protiv feudalnih ostataka i imperijalističkog osvajanja, te pobjede kineske revolucije pod rukovodstvom Komunistčke partije i Mao Ce Tunga, u listopadu 1949. godine novoformirana centralna vlada u Pekingu proglasila je NR Kinu suverenom i nezavisnom državom."⁶

³Ibid.

⁴Šakanović, Dino. (2016): Imperijalna povijest Kine. Dostupno na: <http://www.prometej.ba/clanak/povijest/imperijalna-povijest-kine-2469>. Datum pristupa: 15.3.2022.

⁵Ibid.

⁶Deren, Š. Značajke političkog sistema NR Kine I bitne karakteristike novog ustava. *Politička misao br.13*. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/169958>. Datum pristupa: 10.3.2022. Str. 48.

U tom periodu nacionalni dohodak je bio poražavajuće nizak te je iznosio između 25 i 30\$, zbog čega se NR Kina svrstavala u red najsiromašnijih velikih država. Zbog ovakve situacije bilo je neminovno usvojiti niz agrarnih reformi, ali se također pristupilo industrijalizaciji države što je dalo pozitivne rezultate po državnu ekonomiju.⁷ Međutim, ono što je karakteristično za komunističke sisteme jeste distanciranje od spoljne trgovine i fokusiranje na vlastitu proizvodnju i zadovoljavanje potreba domaćeg tržišta, što po pravilu vodi ka zaostajanju za državama koje teže ka otvorenoj trgovini.

Zaokret se dogodio 70-tih godina i početkom 80-tih godina prošlog stoljeća, kada dolazi do niza reformi koje se smatraju temeljem uspostavljanja Kine kakvu danas poznajemo, Kine kao najvećeg svjetskog izvoznika i ekonomskog giganta te bitnog geopolitičkog igrača.

"Preobrazba Kine iz siromašne, zaostale i izolirane države u naprednu, modernu i otvorenu svjetsku silu rezultat je razvoja njezinih ekonomskih, tehnoloških i intelektualnih kapaciteta koje je krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća inicirao vrhovni kineski vođa Deng Xiaoping. Deng je maoistički radikalizam uspješno zamijenio umjerenim pragmatizmom te se umjesto ideološke indoktrinacije usredotočio na gospodarski razvoj zemlje. Kina je pod Dengovim vodstvom usvojila tržišne reforme, pokrenula industrijalizaciju te počela ulagati u obrazovanje i razvoj."⁸

Deng krajem 70-tih godina prošlog stoljeća započinje temeljitu reformu kineske ekonomije te se pristupa procesu prihvatanja novih ekonomskih praksi ali bez mijenjanja ideoloških vrijednosti. Glavna promjena se ogleda u otvaranju Kine ka stranim tržištima ali i otvorenost za strana ulaganja u vlastitu ekonomiju.⁹

Ove reforme su se pokazale kao veoma uspješne, te su probudile uspavanog azijskog diva i omogućile veliki zamah za kinesku ekonomiju. Kineska ekonomija se u tom periodu zasnivala na masovnoj proizvodnji jeftinih proizvoda koji su se izvozili izvan granica države i donosili veliki kapital u Kinu. Međutim, ove reforme jesu probudile kinesku ekonomiju ali nisu u potpunosti iskoristile kinesku geoekonomsku i geopolitičku perspektivu. Tek 2013. godine nakon usvajanja inicijative "Jedan pojas, jedan put" Kina počinje koristiti svoj potencijal te se

⁷Ibid, str. 49-58.

⁸Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701> . Datum pristupa: 14.12.2021. Str. 3.

⁹Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 13.

razvija u ekonomskog diva. Kina svoju ekonomiju više ne zasniva samo na izvozu niskokvalitetnih i jeftinih proizvoda, nego svijetu ima za ponuditi svoju visokokvalitetnu tehnologiju, ali i dolazi u poziciju da može investirati u ekonomske projekte u drugim državama te na taj način širiti vlastiti utjecaj u svijetu koji između ostalog donosi i veliku zaradu. Realizacijom ove inicijative Kina bi definitivno dokazala da je u potpunosti konkurentna SAD-u, ali i da je možda spremnija širiti vlastiti interes putem investicija izvan vlastitih granica.

Kineska civilizacija stvara svoj identitet preko 4.000 godina, a kineska država – u kontinuitetu kroz različite istorijske forme – više od 2.000 godina. Ništa slično, pa čak ni uporedivo, ne postoji u modernoj (geo)politici, kulturi i privredi. Zbog toga je svako događanje unutar i oko Kine od svetskog značaja i sa globalnim posledicama. To se posebno odnosi na „Pojas i put“ („Novi put svile“), megaprivredni projekat kineskog premrežavanja planete i potencijalne inauguracije u prvu ekonomiju sveta.¹⁰

Iako se smatra da je "Put svile" predstavljao vrhunac trgovinske i ekonomske moći Kine, ipak nije mogao ponuditi nivo globalnog utjecaja kao inicijativa "Jedan pojas, jedan put". Naime, svrha "Put svile" je bila trgovina robom i idejama sa ostatkom Svijeta, dok inicijativa "Jedan pojas, jedan put" ima mogućnost utjecaja u državama koje obuvata putem realiziranih projekata. Možemo reći da ova inicijativa predstavlja nadograđenu verziju "Put svile", te da ima mnogo veće predispozicije da Kinu učini "Središnjom kraljevinom" kao što su tvrdili kineski carevi.

¹⁰Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str. 21.

3. GEOEKONOMIJA I GEOPOLITIKA KINE

Geopolitika jeste pojam sa kojim se susrećemo gotovo svakodnevno te je javnost jako dobro upoznata sa njim. Međutim pojam geoeconomija nije nešto sa čim se susrećemo svakodnevno te se nerijetko na geoeconomiju gleda kao na sinonim za geopolitiku, što svakako nije tačno. Pored velike međusobne zavisnosti geopolitike i geoeconomije, ovi pojmovi se ipak razlikuju u nekim ključnim elementima.

Prije svega geopolitika i geoeconomija se razlikuju su svojim ciljevima. Geopolitika za svoj osnovni cilj vidi kontrolu političkog prostora, dok sa druge strane geoeconomija ima za cilj kontrolu ekonomskog prostora. Pored razlike u ciljevima postoji razlika i u metodama, a to podrazumijeva da geopolitika pribjegava upotrebi vojne sile u svrhu ostvarivanja cilja, dok geoeconomija uključuje i ekonomsko nasilje. Učešće u geopolitici prije svega imaju države, korporacije te određene nevladine organizacije dok sa druge strane u geoeconomiji subjekti su države i velika poduzeća. Prema Lutvaku, doseg geopolitike je veći u svjetskoj politici u usporedbi na geoeconomski utjecaj na svjetsku ekonomiju.¹¹

Ukoliko posmatramo kinesku inicijativu "Jedan pojas, jedan put" kroz prizmu navedenih teorija, možemo uvidjeti kako je ova inicijativa dio novog geoeconomskog plana Kine koja će u konačnici imati utjecaj na geopolitički položaj Kine. Primarni zadatak ove inicijative jeste jačanje kineske ekonomije kroz obnovu drevnog "Putu svile", koji će omogućiti produktivniji izvoz kineskih proizvoda, ali i pozicioniranje kineskih tvrtki u državama koje obuhvata ova inicijativa. Također dio geoeconomске strategije Kine jesu i investicije koje su pod kontrolom kineske vlade, a investicije se odnose na projekte koji su važni za realizaciju inicijative "Jedan pojas, jedan put", tačnije, odnose se na infrastrukturne projekte koji će omogućiti lakši transport kineske robe ka krajnjim potrošačima.

Kao što vidimo nova geoeconomija Kine je koncipirana na način da u budućnosti Kinu svrsta u ključne geopolitičke igrače. Izvozom svojih proizvoda u države širom svijeta, tržišta tih država postaju ovisna od kineske ekonomije i proizvodnje, sa druge strane investiranje u infrastrukturne projekte u državama na "novom putu svile" omogućava Kini direktnu kontrolu

¹¹Vukašinović, M. (2020): Edvard Lutvak: od geopolitike ga geoeconomiji. Dostupno na: <https://www.kcns.org.rs/agora/edvard-lutvak-od-geopolitike-ka-geoeconomiji/?script=lat> . Datum pristupa: 13.12.2021.

ili bar utjecaj na kritičnu infrastrukturu u tim državama. Također sklapanjem bilateralnih i multilateralnih ekonomskih ugovora sa državama i regionalnim organizacijama Kina se pozicionirala kao neizostavna geopolitička karika u svim regijama koje obuhvata inicijativa "Jedan pojas, jedan put".

Kada se spominje geopolitika, neizostavna tema jeste upotreba sile ali i sigurnost. Kina definitivno predstavlja jednu od najvećih vojnih sila pogotovo ukoliko pogledamo broj aktivnih vojnika. Pored velikog broja aktivnih vojnika, Kina bilježi rapidan rast naoružanja u svom posjedu ali i veliki rast proizvodnje vlastitog naoružanja.

"Stručnjacima je odavno jasno da Kina u velikom stilu proizvodi oružje i vojnu opremu. No štokholmskom Institutu za mirovne studije SIPRI je, međutim, do sada nedostajalo pouzdanih podataka za točniju procjenu obima poslovanja kineske vojne industrije. U novoj analizi je Institut došao do zaključka da kineska poduzeća doduše proizvode manje naoružanja od američkih koncerna, ali više od kompletne ruske industrije naoružanja."¹²

Razvijena vojna industrija pored enormnih prihoda za državni budžet donosi i bolje geopolitičko pozicioniranje Kine, koje u konačnici može donijeti ostvarivanje geopolitičkih ciljeva. Kina definitivno ima svoje geopolitičke ciljeve koji mogu utjecati na sigurnost na globalnom nivou, a jedno od njih jeste i neriješeno pitanje Tajvana.

“Rješavanje pitanja Tajvana kako bi se ostvarilo potpuno ujedinjene Kine... najveći je kineski nacionalni interes i težnja cijelog kineskog naroda”.¹³ Za rješavanje ovog pitanja Kini je potrebno strahopoštovanje međunarodne zajednice koje se može ostvariti vojnim jačanjem te ekonomskim utjecajem Kine na globalnom nivou. Sličan primjer možemo vidjeti u anektiranju okupiranog Krima od strane Rusije, koje je pokazalo nespремnost međunarodnih aktera da se suprostave jakim geopolitičkim igračima.

Iz navedenog je moguće uvidjeti koliko geoeconomija i inicijativa unutar iste ima snažan utjecaj na geopolitiku Kine te koliko ekonomske investicije i projekti širom "novog Puta svile" mogu imati i drugu stranu, onu koja se odnosi na ostvarivanje geopolitičkog cilja Kine. Sve

¹²Deutsche Welle. (2020): SIPRI: Kina je drugi najveći proizvođač oružja na svijetu. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/sipri-kina-je-drugi-najve%C4%87i-proizvo%C4%91a%C4%8D-oru%C5%BEja-na-svijetu/a-52164906> Datum pristupa: 10.4.2022.

¹³Aljazeera Balkan. (2019) Pitanje Tajvana je najveći nacionalni interes. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2019/10/21/kina-pitanje-tajvana-je-najveci-nacionalni-prioritet> . Datum pristupa: 1.4.2022.

ciljeve nije moguće otkriti, ali pojedini se sami nameću poput stvaranja multipolarnog svijeta, ali i rješavanja nacionalnih pitanja poput Tajvana.

4. INICIJATIVA "JEDAN POJAS, JEDAN PUT"

Tri desetljeća nakon usvajanja tržišnih reformi i otvaranja svijetu, Kina je postala najbrže rastuća svjetska ekonomija čija se prosječna stopa rasta kretala oko deset posto. U istom je razdoblju više od 400 milijuna ljudi izvukla iz siromaštva, što je najveće smanjenje koje se ikada dogodilo. Prosječni dohodak Kineskinja i Kineza povećao se gotovo sedam puta. Unatoč nedostacima i slabostima Kina je u masovnim razmjerima ostvarila san svake zemlje Trećeg svijeta – odlučujući raskid sa siromaštvom. Njezin ekonomski uzlet omogućio joj je da 2010. godine pretekne Japan i postane drugo po veličini gospodarstvo svijeta, odmah iza Sjedinjenih Država.¹⁴

Većina država bi se zadovoljila sa ovim stepenom rasta ekonomije, međutim Kini to nije bilo dovoljno te se 2013. godine odlučuje za nadogradnju svoje ekonomske politike putem inicijative "Jedan pojas, jedan put".

Dugogodišnja vanjskopolitička paradigma počela se korjenito mijenjati ustoličenjem Xi Jinpinga, ambicioznog predsjednika koji je odlučio Kinu vratiti u epicentar svjetskih zbivanja. Iako je djelomično zadržao vanjskopolitičku platformu svojih prethodnika, Xi je u svoju misao unio bitne elemente koji ocrtavaju budući smjer kineske vanjske politike.¹⁵

"Idejni tvorac Inicijative "Jedan pojas, jedan put", kineski predsjednik Xi Jinping, prvi put je zvanično iznio ideju o potrebi izgradnje Ekonomskog pojasa Puta svile u svom govoru "Promocija prijateljstva među našim narodima i zajednički rad na izgradnji svijetle budućnosti" na Univerzitetu Nazarbajev u Astani, glavnom gradu Kazahstana. Već u tom prvom govoru, predsjednik Xi je predložio da se saradnja između država odvija na pet polja, u pet oblasti u kojima je potrebno povezati države."¹⁶

Politika se nalazila na prvom mjestu koja će se zasnivati na obostranom zadovoljstvu, dok se druga oblast odnosi na infrastrukturu. Upravo infrastruktura i jeste osnovna karakteristika inicijative, te se pridaje ogromna pažnja jer predstavlja osnovu za daljnje procese koje

¹⁴Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701> . Datum pristupa: 14.12.2021. Str. 4.

¹⁵Ibid. Str. 6.

¹⁶Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str.59.

inicijativa obuhvata. A najvažnija ulaganja u oblasti infrastrukture jesu ona u putne komunikacije, koje će omogućiti lakši transport robe ali i ljudi. Xi također naglašava da na području koje obuhvata ova inicijativa naseljava četiri milijarde ljudi i predstavlja najveće tržište na svijetu, zato unapređenje trgovine u ovoj regiji vidi kao treću oblast suradnje. Četvrta oblast se odnosi na protok novca, tačnije poboljšanje protoka novca. Dok se posljednja oblast odnosi na povezivanje ljudi u ovoj regiji, stvaranje prijateljskih odnosa kao osnove za dobre međudržavne odnose.¹⁷

Da se radi o ogromnom i perspektivnom projektu govori podatak da prolazi "kroz kontinente Azije, Evrope i Afrike, povezujući naprednu ekonomsku sferu istočne Azije na jednom kraju, i evropske ekonomije u nastajanju na drugom, obuhvatajući zemlje s ogromnim potencijalom ekonomskog razvoja. Otprilike 65 država nalazi se duž "Pojasa i puta", a čine 60 posto svjetskog stanovništva, 30% svjetskog domaćeg proizvoda, 40% svjetske trgovine i više od 50% svjetske siromašne populacije koja živi ispod granice krajnjeg siromaštva".¹⁸

Ako pogledamo ove podatke vidimo da pojas obuhvata većinu trenutne svjetske populacije, tačnije 60%, ali možemo uvidjeti da postoji ogroman prostor za ekonomski napredak jer se radi o području koje čini 2/3 ukupne svjetske populacije ali koje pridonosi tek 1/3 ukupnih svjetskih prihoda.

"Inicijativa "Pojas i put", zamišljena kao ekonomski pojas i nadahnuta drevnim Putem svile, mogla bi imati snažan utjecaj na regionalni ekonomski razvoj u Aziji, Evropi i Africi. Ogromni razmjor Inicijative, koja se sastoji od kopnenog Ekonomskog pojasa i Pomorskog puta svile, ilustruje 4,4 milijarde ljudi i kumulativni bruto domaći proizvod (BDP) od oko 21 bilion američkih dolara koje planira obuhvatiti."¹⁹

Inicijativa "Jedan pojas, jedan put" predstavlja težnju NR Kine da obnovi stari "Put svile". Izgradnja nove mreže puteva omogućit će lakši transport robe ali i uspostavu boljih međudržavnih odnosa sa državama koje se nalaze na području koje obuhvata inicijativa.

"Jedan pojas, jedan put" predstavlja plan promjene igre za ulazak u novu fazu globalizacije, jednu sinocentričnu viziju koja priziva drevni Put svile – ali ovoga puta pod uvjetima Pekinga.

¹⁷Ibid. Str 59-60.

¹⁸Ibid. Str. 19.

¹⁹Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 15.

Prije negoli cilja na poboljšanje industrijske ili proizvodne kapacitete zemalja domaćina, širi i jača glavne transportne i energetske pravce, uključujući luke, željeznice, komunikacije, električnu energiju i cjevovode. Projekt bi na kratkoročnom i srednjoročnom roku trebao potaknuti osjetljivu kinesku ekonomiju kroz izgradnju, telekomunikacijske ugovore i kapitalna dobra, dok bi dugoročno otvorio nove trgovinske rute kako bi kineski proizvođači punili police država "Jednog pojasa, jednog puta" u nadolazećim desetljećima."²⁰

"Nove društveno-ekonomske stvarnosti 21. stoljeća motivirale su Kinu da se upusti u jednu od najvažnijih infrastrukturnih vizija modernog doba u svijetu – Inicijativu "Pojas i put". Inicijativa "Pojas i put" je otvorila mogućnosti mnogim zemljama u razvoju, posebno onima koje ovise o tradicionalnom međunarodnom finansiranju, kako bi privukle investicije i popunile nedostatke u infrastrukturi. Inicijativa "Pojas i put" je otvoreno prihvaćena u tim zemljama, posebno na Zapadnom Balkanu, čije su se zemlje osjećale otuđene od Evropske unije u posljednjoj deceniji."²¹

Inicijativa "Jedan pojas, jedan put" predstavlja odličnu perspektivu za ekonomiju NR Kine, ali isto tako mnoge države na području kojim prolazi "Novi put svile" pokušavaju iskoristiti potencijal ove inicijative. Ono što Kina nudi državama ili regionalnim organizacijama sa kojim je uspostavila odnose u sklopu inicijative i jeste obostrana korist, takozvani win-win princip. Definitivno da Kina želi prigrabiti veći dio koristi od realizacije projekata na ovim područjima, ali je isto tako jasno da se države zadovoljavaju sa realiziranim projektima na vlastitom teritoriju koje ne bi mogle realizirati sa vlastitim sredstvima.

"Novi Put svile predstavlja široku infrastrukturnu mrežu koju grade kineske firme i geografski obuhvata širi prostor od "istorijskog" Puta svile. Dalje, osim kopnenog puta iz zapadne Kine, preko centralne Azije, Irana, Turske i Balkanskog poluostrva, kinesko povezivanje s Evropom podrazumijeva i morski i željeznički put. Već 2011. godine kineski teretni vozovi su počeli saobraćati na pruzi Chongqing -Duisburg, preko Kazahstana, Rusije, Bjelorusije i Poljske. Ova dionica skratila je putovanje kineske robe iz Gvangžua i Šangaja sa 36 dana, koliko je potrebno brodom, na 12 dana teretnim vozom. Takođe, cijena transporta po toni robe bi se smanjila sa 167 američkih dolara na 111 dolara, a ruta je relativno sigurnija jer se izbjegao

²⁰Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701> . Datum pristupa: 14.12.2021 str. 7.

²¹Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. str. 13

„piratski“ zaljev Aden. Plan za morski Put svile obuvata luke Singapur, Kalkuta, Kolombo, Nairobi, sve do Atine i Venecije kroz Crveno more."²²

Ukoliko pogledamo rute kojim prolazi željeznički i morski saobraćaj možemo zaključiti da Zapadna Europa predstavlja krajnje ali i glavno tržište za kineske proizvode, što i ne čudi jer Zapadna Europa predstavlja najbogatije područje Euroazije. Dok druga područja predstavljaju pogodno tlo za širenje geopolitičkih interesa Kine ali i za iskorištavanje energetske potencijala tih država. Sa druge strane interes država kroz koje prolaze ove rute ogleda u izgradnji putne i željezničke infrastrukture pod pokroviteljstvom Kine. Većinom se radi o putnoj infrastrukturi koju koju države ili nadnacionalne organizacije poput Europske unije nisu željele graditi, ili pak nisu bile u mogućnosti izgraditi iste.

"Novi put svile“ ne predstavlja samo infrastrukturu za novu transportnu mrežu nego će predstavljati put ka ostvarenju novih i dubljih odnosa NR Kine i zemalja koje se nalaze na ruti Svilenog puta." ²³

Pored toga što Kina želi povećati i olakšati izvoz u države koje su obuhvaćene inicijativom, Kina želi iskoristiti bogati energetske potencijal ovih država, te na taj način smanjiti energetske ovisnost. Kina predstavlja najvećeg potrošača energije na svijetu i samim tim se energetske projekti unutar inicijative nameću kao bitni.

Koliko je kineska ekonomija ovisna o energentima govori podatak da je "Kina u 2012. godini postala najveći svetski potrošač energenata, trošeći 21,9% ukupne svetske tražnje za energijom te godine. U isto vreme Kina proizvodi 18,8% ukupnih raspoloživih energenata u svetu."²⁴

Zemlje koje ustupaju svoju kritičku infrastrukturu moraju biti itekako oprezne jer postoji niz potencijalno štetnih posljedica po te države, koje ipak olako pristupaju ovakvim projektima. Vlade država u fokus stavljaju realizaciju skupih projekata da bi skupili poene kod vlastitog stanovništva.

²²Marić, B. (2017): Novi „Put svile“. Anali poslovne ekonomije, broj 17. Dostupno na: <http://stedj-univerzitetpim.com> . Datum pristupa:13.12.2021. Str.39.

²³Ibid. Str. 37.

²⁴Proroković, D. (2016): Geoekonomske aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomske-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.42.

Bitna karika geopolitika velikih svjetskih igrača svakako jeste i jezik, tako da je i Kina ozbiljnu pažnju posvetila promociji svog jezika. Kineski jezik jeste jezik koji koristi najviše govornika na svijetu, međutim njegova upotreba je na relativno malom području ukoliko gledamo globalno. Širenjem kineskog utjecaja stvorila se perspektiva i za širenje jezika, pa se kineski jezik naziva jezikom budućnosti.

"Upravo zbog toga Narodna Republika Kina je pokrenula osnivanje Konfučijevih instituta širom svijeta i od 2004. godine do danas u svijetu je otvoreno preko 480 Konfučijevih Instituta, a u planu je da se do 2020. godine otvori njih 1.000 u svijetu. Konfučijevi Instituti su neprofitne obrazovne institucije koje se osnivaju širom svijeta i posvećeni su zadovoljavanju zahtjeva ljudi koji žele da uče kineski jezik, promociji kineske kulture i tradicije, jačanju obrazovne i kulturne razmjene i saradnje između Kine i drugih zemalja, kao i produbljivanju prijateljskih odnosa Kine sa drugim narodima."²⁵

Konfučijevi instituti imaju zadatak da održavaju pozitivnu sliku Pekinga u cijelom svijetu te su dio velikih napora Pekinga da se izgradi učinkovita prekomorska komunikacijska infrastruktura. CI upravlja Hanban, koji je dio Ministarstva obrazovanja Kine. Hanban plaća operativne troškove CI-ja, odabir udžbenika, novačenje nastavnika kineskog jezika i šalje ih u inozemstvo. Trenutno u jugoistočnoj Europi postoji 19 CI-ja, pri čemu je Rumunjska domaćin četiri, Grčka tri, a Srbija, BiH i Bugarska po dva."²⁶

"Inicijativa "Jedan pojas, jedan put" Pekingu služi kao instrument uspostave nadzora nad ekonomskim tokovima, širenja političkog utjecaja i jačanja kineske meke moći na regionalnom i globalnom planu. Naime, financiranje infrastrukturnih projekata u drugim državama temeljeno je na zajmovima, a ne donacijama, što znači da bi državne kineske kompanije u slučaju da strane vlade ne budu u mogućnosti otplatiti zajmove mogle postati vlasnicima njihovih rudnika, naftovoda i elektrana."²⁷

Pored potencijalno štetnih posljedica za same države, prisustvo Kine može imati utjecaj i na globalnu sigurnosnu sliku. Stoga je sve veće negodovanje od strane Europske unije i SAD ali bez konkretnih poteza od strane istih.

²⁵ Marić, B. (2017): Novi „Put svile". Anali poslovne ekonomije, broj 17. Dostupno na: <http://stedj-univerzitetpim.com> . Datum pristupa:13.12.2021. Str. 38.

²⁶ Tonchev, P. (2020): China's Soft power in Southeast Europe. Dostupno na: <http://library.fes.de> . Datum pristupa:16.12.2021. Str. 8.

²⁷ Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701> . Datum pristupa: 14.12.2021. Str. 8.

"Rast sveobuhvatne nacionalne moći Kini je omogućio da usvoji aktivnu vanjsku politiku obilježenu gospodarskim, političkim i vojnim nasrtajima. Koristeći svoj nedavno stečeni status globalne sile, Peking je počeo stvarati uvjete koji će beskompromisno služiti njegovim vanjskopolitičkim interesima. Siguran u svoju veću političku, diplomatsku i vojnu moć u globalnim i regionalnim sigurnosnim poslovima, Peking je u boljoj poziciji ostvariti svoje dugoročne sigurnosne, što bi moglo poremetiti regionalnu stabilnost, pa i dovesti do sukoba s regionalnim silama."²⁸

Da ima druge interese osim ekonomskih otkrio je i sam Xi 2017. godine na partijskom kongresu, te naglašava da je došlo vrijeme da Kina preuzme središnje mjesto u čovječanstvu. Također on predviđa da će Kina polovicom 21. stoljeća postati globalni lider, te da će vratiti nadmoć koja joj je oduzeta od strane Zapada. Kina će nastojati da vrati područja za koja smatra da joj pripadaju, a pod tim se misli na Tibet, Hong Kong i Tajvan kao i da povećati utjecaj na moru kako bi stekla strahopoštovanje drugih.²⁹

Iz ovog govora može se zaključiti da inicijativa pored geoeconomskog ima i geopolitički cilj te se prema ovim najavama može reći da je ostvarivanje geoeconomskih ciljeva samo osnova za ostvarivanje geopolitičkog cilja. Mnogi geoeconomski ciljevi su već ispunjeni te su se odrazili na ekonomski rast Kine.

"U 2010. Kina je postala druga svetska ekonomska sila (pretekla je Japan prema veličini BDP), a iste godine je zauzela i poziciju najvećeg izvoznika na svetu. Zbog brojne populacije njen BDP po glavi stanovnika višestruko je manji od onog u najrazvijenijim zemljama sveta (SAD, Japanu, zapadnoevropskim državama) i 2012. je iznosio nešto preko 14.000 dolara. Međutim, važno je podvući kada se govori o kineskom bruto proizvodu i performansama njene privrede, da je ekonomski rast Kine u poslednjih 35 godina nezabeležen je u svetskoj istoriji. Poređenja radi, početkom devedesetih godina XX veka BDP po glavi stanovnika u ovoj zemlji bio je četrnaest puta manji nego 2012. godine. Od 1980. godine rast kineske ekonomije je prosečno iznosio 8–10% na godišnjem nivou."³⁰

²⁸Ibid. Str. 11.

²⁹Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701> . Datum pristupa: 14.12.2021. Str. 6.

³⁰Proroković, D. (2016): Geoeconomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : https://www.ips.ac.rs/publications/_geoeconomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/ . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.43.

Pored toga što je Kina zabilježila ogroman ekonomski rast, najviše zahvaljujući upravo ovoj inicijativi, mnoge države su također imale koristi od iste što ukazuje na pozitivne posljedice suradnje sa Kinom. Svakako da suradnja sa Kinom može ekonomski doprinijeti razvoju država, ali je također moguće izbjeći druge štetne posljedice putem nadzora investicija u tim državama.

"Pet godina od osnivanja Inicijativa je ušla u novu fazu stabilnog progresa i održivog rasta. Zemlje te inicijative zabilježile su znatan porast uvoza i izvoza s Kinom za 13,3 posto, u odnosu na porast za 7,9 posto sa zemljama Evropske unije, odnosno 5,7 posto sa SAD-om. Prošle godine kineske kompanije napravile su nefinansijsko direktno ulaganje od 15,64 milijarde dolara u 56 zemalja duž "Pojasa i puta", što je povećanje za 8,9 posto ili 13 posto ukupnih kineskih nedirektnih finansijskih investicija. Brzo povećanje kineskih ulaganja duž "Pojasa i puta", u određenoj mjeri, može nadoknaditi učinke povlačenja kapitala zapadnih država. Međutim, općepoznato je, mnoge od tih zemalja nisu najprimamljivija investicijska prilika, a narastajući trgovinski protekcionizam i unilateralizam dodatno ograničavaju pristup finansijama za zemlje u razvoju."³¹

Ova inicijativa predstavlja novitet na geoekonomskom i geopolitičkom planu jer se za razliku od geoekonomskih i geopolitičkih ciljeva i interesa, prije svega SAD i EU, razlikuje u tome što Kina nije u poziciji da putem međunarodnih institucija vrši pritisak na druge države. Kina je primorana da osniva regionalne organizacije koje će poboljšavati odnose sa tim regijama ili uspostavljati direktne bilateralne odnose a sve u svrhu realizacije zadanih ciljeva inicijative. Jedini način na koji Kina može vršiti pritisak na regije ili države ponaosob jeste činjenica da ima pravo veta pri Vijeću sigurnosti UN-a.

Blagonaklon stav država prema ovoj inicijativi možda predstavlja i prirodni slijed događaja na prostoru Jugoistočne Europe. Naime, države Zapadne Europe su se distancirale od ekonomija slabije razvijenih država Europe, a naročito od država koje se ne nalaze na ovom kontinentu. Sama Europska unija primorava ekonomije država potencijalnih članica da vlastito tržište prilagode potrebama Europske unije a zauzvrat ne daju mnogo. Ovakva politika dovela je do toga da iste države traže alternativu, a mnoge od njih alternativu upravo vide u Kini. Ovakva

³¹Borić, F. (2019): Bosna i Hercegovina i Kina: Pojas nade i put spasa. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/3/6/bosna-i-hercegovina-i-kina-pojas-nade-i-put-spasa> Datum pristupa: 14.12.2021.

situacija je objeručke dočekan od strane Kine, koja ovim državama nudi projekte koji će za rezultat imati obostrano zadovoljstvo.

5. ULOGA JUGOISTOČNE EUROPE U OSTVARIVANJU GEOPOLITIČKIH I GEOEKONOMSKIH CILJEVA KINE

Područje Jugoistočne Europe predstavlja jedno od nerazvijenijih u Europi, što je posljedica loše tranzicije iz komunizma ka demokratiji ali i ratnog perioda tokom 90-tih godina prošlog stoljeća u državama bivše Jugoslavije. Većina država teži ka euroatlanskim integracijama, a pojedine države su već i članice Europske unije i NATO saveza, samim tim se i ekonomija istih zasniva na suradnji sa EU. Međutim, u posljednje vrijeme se postavlja pitanje koliko je sama EU spremna prihvatiti ove države i koliko je spremna pomoći u njihovom razvoju na ekonomskom planu. Pored toga što Jugoistočna Europa predstavlja prilično nerazvijeno područje i dalje je važna za geopolitičke igrače, stoga mnogi pokušavaju proširiti utjecaj na ovo područje, ali i uspostaviti ekonomsku suradnju. U posljednjoj deceniji glavni pretendent na ovo područje pored EU jeste i Kina putem svoje inicijative "Jedan pojas, jedan put".

"Politički i ekonomski odnosi između Kine i balkanskih zemalja vuku korijene još iz godina hladnoga rata, a obilježeni su i ideološkom komponentom. Konkretno, Narodna Republika Kina imala je dobre odnose s Titovom Jugoslavijom i Enver Hodžinom Albanijom. Premda Zapadni Balkan nije osobito naseljen niti prosperitetan, on danas igra važnu ulogu u novim kineskim putevima svile, ambicioznoj strategiji koju je kineski predsjednik Xi Jinping najavio još 2013. godine. Riječ je o strategiji kojom Kina želi od cijele Euroazije stvoriti jedinstveno međusobno povezano tržište."³²

Jugoistočna Europa ima povoljan geografski položaj, veliki ekonomski potencijal i bogata je energentima što predstavlja ključne faktore za prisustvo Kine na ovom području u cilju realizacije inicijative "Jedan pojas, jedan put".

"Zapadni Balkan, smješten na raskrižju puteva između mediteranskog bazena i Europe, gdje su potrebna velika infrastrukturna ulaganja i gdje u pravilu upravljaju lako potkupljive i korumpirane političke elite, predstavlja idealan scenarij za Peking koji želi proširiti svoj utjecaj na Europu. Stoga je Kina odlučila na ovim prostorima razvijati strategiju na ekonomskoj,

³²Kraljević, D. (2021): Zapadni Balkan je vazan na novom kineskom putu svile. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/komentar/zapadni-balkan-je-vazan-na-novom-kineskom-putu-svile> /. Datum pristupa: 13.12.2021.

kulturnoj i političkoj razini, naglašavajući uporabu »meke moći« za uspostavljanje bilateralnih odnosa različitih vrsta s nacionalnim vladama i lokalnim subjektima."³³

Vlade država Jugoistočne Europe su objeručke dočekale kineske investitore te im ove investicije predstavljaju dodatne poene kod vlastitog stanovništva. Radi se o investicijama koje same države ne bi bile u mogućnosti realizirati, te za koje nije postojao interes EU u njihovoj realizaciji.

"S obzirom na to da su ratovi iz 1990-ih godina, kada se Jugoslavija u krvi raspala, novonastalim državama oduzeli ogroman dio međunarodnog ugleda, političku i ekonomsku moć, Kina je tu činjenicu na vrijeme shvatila i pravovremeno reagirala. Dolazak Kine na ove prostore Europe istovremeno se poklopio sa sve većim nezadovoljstvom i ogorčenjem građana rezultatima ostvarenim u postsocijalističkoj tranziciji. Kina je odmah fokus usmjerila na razradu i provedbu konkretnih projekata u područjima prometne i energetske infrastrukturne mreže, jačanja trgovine i ulaganja. Ona polako i strpljivo prikuplja poene na konkretnim rezultatima izgradnjom autocesta, elektrana i čeličana, od kojih su neke u izgradnji ili su već dovršene. Najviše novca je otišlo u Srbiju, više od deset milijardi dolara. Istovremeno, Kina potiče rasprave o novim projektima na raznim političkim i akademskim forumima."³⁴

Kina pokušava iskoristiti potencijal Jugoistočne Europe, koja je bogata rudama koje su od izuzetne važnosti za Kinesku privredu. Kina je lako uspjela nagovoriti zvaničnike država Jugoistočne Europe na obnovu starih postrojenja i ulaganje u nova, iz razloga što države nisu mogle dobiti sredstva Europske unije za obnovu istih jer se Europska unija okreće finansiranju projekata vezanih za obnovljivu energiju. Dakle, Europska unija pored ekonomske isplativosti pridaje pažnju i ekologiji dok sa druge strane Kina po pravili gleda samo ekonomski interes. Zbog toga su česte kritike zvaničnika EU na račun država Jugoistočne Europe, kako zbog ekoloških posljedica tako i zbog straha od kineskog utjecaja u ovoj regiji. Svakako je na Vladama država da odluče koju vrstu suradnje žele imati sa Kinom te sami odlučuju da li će zbog kratkotajnih ekonomskih interesa degradirati vlastitu prirodu. Međutim, postoje i primjeri odlične suradnje na projektima koji donose ekonomsku dobit a pored toga su ekološki prihvatljivi ili čak poželjni, poput ulaganja u vjetroparkove.

³³Kraljević, D. (2021): Zapadni Balkan je vazan na novom kineskom putu svile. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/komentar/zapadni-balkan-je-vazan-na-novom-kineskom-putu-svile/>. Datum pristupa: 13.12.2021.

³⁴Ibid.

"Iskustvo starih naroda i njihovih nešto mlađih država na Balkanu manje-više je isto: velike sile uvek dolaze kao kreatori stvarnosti, najčešće kao osvajači (okupatori), nešto ređe kao preduzetnici ili investitori, gotovo nikada i nikako kao ravnopravni partneri u zajedničkim poslovima. Nad tom istorijskom konstantom, naravno, ne treba lamentirati jer je to uobičajen, da ne kažemo „prirodan“ poredak ili odnos stvari u međunarodnoj političkoj i ekonomskoj areni. Uprkos lepim namerama, dobrim idejama i dvoličnoj praksi savremenog „(neo)liberalizma“, surovi realizam stvarnosti nalaže opreznost koja završava u cinizmu lakog prihvatanja da „sila Boga ne moli“ i da „jači tlači“. Balkan nije nikakav izuzetak od tog univerzalnog istorijskog iskustva i adekvatnog realističkog prosuđivanja. Naprotiv. Pa ipak, možda je prvi dolazak Kine na velika vrata Balkana, njeno ekonomsko delovanje kao novostare svetske sile u XXI veku, prilika da se međunarodni poredak i njegovo razumevanje postave na novi način ili bar na drugačijim osnovama."³⁵

Da bi se uspostavio određeni utjecaj potrebne su određene nadnacionalne institucije koje će vršiti direktni utjecaj na vlade ciljanih država. Europska unija svoj utjecaj na područje Jugoistočne Europe vrši putem svojih institucija, dok je Kina bila primorana osnovati platformu 17+1 u svrhu poboljšanja odnosa na regionalnom nivou.

"Ohrabrena od strane regionalnih čelnika, Kina je pokrenula platformu za saradnju sa baltičkim, srednjoevropskim i balkanskim zemljama, poznatu kao platforma "16+1", koja je nakon pridruživanja Grčke postala "17+1". Blok je okupio zajednicu evropskih zemalja koje su istorijski pripadale različitim geopolitičkim sferama – neke članice EU, neke potencijalne članice, a neke izvan nje i vjerovatno će tamo i ostati. Prije platforme "17+1" i Inicijative "Pojas i put", Kina nikada nije igrala značajnu ulogu u regiji. Platforma "17+1" okupila je, pod jednim okriljem, zemlje koje su istorijski pripadale različitim geopolitičkim sferama. Objedinjavanje ove raznolike skupine u jednu platformu potaknuto je uzajamnom potrebom za više ulaganja."³⁶

"Okvir 17+1 ima očite prethode u iskustvima Kine sa suradnjom "jug-jug" u Africi i Latinskoj Americi, kao i model financiranja koji Kina preferira za razvoj infrastrukture u zemljama 17+1. Temeljna formula za ovaj model je financiranje za koje jamči država povezana s

³⁵Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str.32.

³⁶Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 14.

ugovornim jamstvima za kineske tvrtke. Budući da pravila o javnim natjecajima zabranjuju takav pristup unutar EU."³⁷

Uspostavom platforme 17+1 i redovnim sastajanjem sa članovima iste u cilju poboljšanja odnosa i realizacije kapitalnih projekata Kina pokazuje koliko je područje Jugoistočne Europe bitno za samu inicijativu "Jedan pojas, jedan put".

"Jednom godišnje, predsjednici ili premijeri 17 evropskih zemalja pregovaraju o značajnim projektima s kineskim premijerom, i svi oni smatraju da je to važna aktivnost koja, po mnogima, ima značajan utjecaj na stope rasta BDP-a u tim zemljama."³⁸

"Prema podacima Ministarstva trgovine NR Kine (MOFCOM) obim trgovine između Kine i CIEZ je u 2018. godini bio 82,23 milijardi US\$, što je povećanje za 21% u odnosu na prethodnu godinu. Isti izvor navodi da je kineski izvoz ka CIEZ iznosio 59,19 milijardi US\$, a da je u isto vreme uvoz dostigao 23,04 milijarde US\$, što označava deficit od 36,15 milijardi dolara na strani evropskih zemalja. Ovde je neophodno naglasiti, da je prvobitan plan bio da se u prvih pet godina obim razmene podigne na 100 milijard dolara, do čega nije došlo. Pored toga, povećan je uvoz kineskih proizvoda, ali on sa druge strane nije bio praćen dovoljnim povećanjem izvoza CIEZ na teritoriju Kine. Što se tiče investicija MOFCOM navodi da su kineske kompanije investirale 10 milijardi u CIEZ, dok su one povratno uložile 1,5 milijardi US\$."³⁹

"Kada govorimo o investicijama u ovom dijelu svijeta, one se uglavnom odnose na sektore infrastrukture i energije. Razlozi su dvojaki. Potreba zemalja Balkana da unaprijede infrastrukturu i iskoriste energetske potencijale koji takođe kineskoj strani nude i političku priliku za ostvarivanje određenih uticaja u regionu. Kina takođe nastoji razviti infrastrukturnu i distributivnu mrežu u ovom dijelu svijeta, koja bi bila pogodna za dalji prodor na evropsko tržište, u čemu zemlje Balkana imaju posredujuću ulogu. U skladu sa ovim ciljevima, Kina intenzivira i aktivnosti u oblasti javne diplomatije. Budući da NR Kina nema snažne veze sa BiH, kao što na primjer ima sa Srbijom, za zvanični Peking je od velike važnosti da objasni kineske ambicije ka BiH. Tim putem, odnosno informisanjem javnosti, ne putem propagande,

³⁷Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> Datum pristupa: 5.2.2022.

³⁸ Ibid.

³⁹ Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. Str. 34.

već na principima javne diplomatije, NR Kina bi suzbila negativne natpise koje pojedini mediji plasiraju u BiH o NR Kini kao prijatnji na Zapadnom Balkanu."⁴⁰

Pored toga što Kina investicijama u ovaj dio Europe želi steći ekonomsku dobit i proširiti vlastiti utjecaj daleko od vlastitih granica, ovo područje služi za testiranje Europske unije u vidu potencijalnih reakcija iste na buduće investicije u samoj Europskoj uniji. Svakako da područje Jugoistočne Europe nije značajno za Kinu kao bogate države Europske unije, ali jeste jedan bitan korak ka tim državama. Također većina država Jugoistočne Europe jesu potencijalne članice Europske unije i samim ulaskom u Europsku uniju Kina bi imala države članice sa kojim ima čvrste veze i značajan utjecaj na iste.

Jugoistočna Europa predstavlja pogodno tlo i za promicanje kineske kulture i jezika te se tako širom regiona osnivaju Konfučijevi instituti. Cilj je upoznavanje stanovništva sa kineskom kulturom i jezikom radi lakše prilagodbe domaćeg stanovništva na kinesko prisustvo, ali i širenje kineskog govornog područja.

"Kineska veleposlanstva u jugoistočnoj Europi promoviraju nalet kulturnih aktivnosti u obliku izložbi, koncerata i festivala. U BiH npr. Kina je počela organizirati proslave Kineske nove godine u Sarajevu, Kineski dan Ljubavi u Banja Luci ili ljetni kamp Kineskog jezika i kulture za studente iz zemlje. Već nekoliko godina za redom crnogorski gradovi su bili domaćini događanja i umjetničkih priredbi, slaveći kinesku novu godinu i proljetni festival. 2018. godine u Narodnom pozorištu u Podgorici održan je Festival proljeća, čiji je domaćin bio kineski ambasador u Crnoj Gori."⁴¹

Kao što je navedeno inicijativa "Jedan pojas, jedan put" ima ekonomsku, političku, kulturnu i infrastrukturnu dimenziju ali se najmanje govori o sigurnosnom aspektu. Naime područje Jugoistočne Europe je kroz historiju poznato po brojnim sukobima. Utjecaj velikog geopolitičkog igrača poput Kine može imati dvojak sigurnosni rezultat, sa jedne strane unapređenjem suradnje na regionalnom nivou posredstvom Kine može poboljšati sigurnosnu situaciju i smanjiti međudržavne tenzije, dok sa druge strane može imati i suprotni rezultat, to jeste pogoršanje sigurnosne situacije. Europska unija i SAD su desetljećima bili glavni investitori na ovom području i za uzvrat traže poštivanje njihovih zakona i normi, koji se

⁴⁰ Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 92.

⁴¹Tonchev, P. (2020): China's Soft power in Southeast Europe. Dostupno na: <http://library.fes.de> . Datum pristupa: 16.12.2021. Str 11.

uveliko krše realizacijom pojedinih kineskih projekata. Potencijalno može doći do sukoba interesa koji se mogu odraziti na sigurnosnu situaciju. Najbolji primjer jeste Ukrajina koja je bila dugo zanemarivana od strane Zapada dok je sa druge strane Rusija zloupotrijebila takvu situaciju.

"Kineski dolazak na Balkan povećava broj zainteresovanih velikih aktera za regionalna zbivanja na tom području, što dugoročno donosi veću ravnotežu interesa, a sa njom i trajniju unutrašnju stabilnost. Zato navedeni kontraintuitivni uvid o poželjnosti većeg broja zainteresovanih strana sugerise da valja biti optimističan u pogledu budućnosti. Pa opet, isto ono istorijsko iskustvo kazuje nam i to da ne treba baš mnogo ni očekivati: kompromis između velikih sigurno nikada nije i najbolje, pogotovo ne trajno prihvatljivo rešenje za one male. Kako god, ravnoteža, makar i privremena, bolja je nego stalna neizvesnost, baš kao što je oprezno delanje delotvornije od fatalističke ravnodušnosti."⁴²

"Uspeh inicijative 16+1 će, izvan svake sumnje, pozicionirati Kinu u odnosu na evropsko tržište i opredeliti kakvi će biti odnosi Kine sa ključnim evropskim državama. Ulazak Kine u Evropu, preko balkanskih i centralnoevropskih zemalja, predstavlja veliku istorijsku novost jer se Kina pojavljuje kao nova vanevropska sila sa potencijalno velikim uticajem u Evropi. Kineski planovi u Evropi imaće svoj odraz na odnose Kine sa SAD, kao najvažnijom vanevropskom silom koja je od kraja Drugog svetskog rata snažno prisutna u Evropi. Velike kineske investicije od kojih države Centralne Evrope i Balkana očekuju oporavak svojih ekonomija, nužno će dovesti i do uspostavljanja kineskog političkog uticaja. Reakcije SAD na rast kineskog uticaja u Evropi, kao i stav koji će o tome imati Francuska, Nemačka i Velika Britanija i druge države tzv. „Stare Evrope“ opredeliće bezbednosnu prirodu inicijative 16+1, ali i sudbinu „Jednog pojasa, jednog puta“."⁴³

⁴²Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str.41.

⁴³Ibid. Str. 74.

6. KONFUČIJEVI INSTITUTI NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE

Jedna od najvažnijih odlika velikih geopolitičkih igrača jeste globalna rasprostranjenost vlastitog jezika. Upravo velika ulaganja u promicanje kineskog jezika na ovom području Europe jeste prva naznaka da Kina na ovom području pored ekonomskih interesa ima i geopolitičke interese.

Kao i u ostatku svijeta instrument za širenje kineskog jezika na ovom području jesu Konfučijevi instituti kojim kineska vlada pridaje mnogo pažnje.

Posvećenost Kine u promociji vlastitog jezika na globalnom nivou se ogleda u podatku da je u 15 godina uloženo preko 500 miliona dolara u preko 1000 instituta u 120 država širom svijeta, dok se mnogi univerziteti i škole nalaze na listi čekanja Hanibana koji predstavlja centralnu organizaciju instituta u cijelom svijetu. Haniban predstavlja produženu ruku Kineske komunističke partije te je zadužen za nabavku udžbenika i finansiranje osoblja ali i za stvaranje pozitivne slike o kineskom jeziku i kineskoj kulturi. Osnovni razlog zašto univerziteti prihvataju saradnju sa institutom jesu novčana sredstva koja mogu povući iz istog.⁴⁴

U Zapadnim demokratskim društvima postoji zabrinutost od zloupotrebe ovih instituta u svrhu promovisanja nedemokratskih vrijednosti ali i kineske propagande. Strahovi su postali izraženiji nakon par incidenata gdje se na institutima promovisalo isključivo kinesko viđenje neriješenih odnosa sa Tibetom iako je praksa Konfučijevih instituta da se izbjegavaju ovake teme.

S obzirom da je Jugoistočna Europa bitna karika za realizaciju inicijative "Jedan pojas, jedan put" Kina je pristupila ozbiljnom procesu promovisanja vlastite kulture i jezika na ovom području. Tako na ovom području imamo niz Konfučijevih instituta koji intenzivno rade na promociji jezika i promoviranju kineske kulture i vrijednosti. U Bosni i Hercegovini se nalaze tri takva instituta u Sarajevu, Istočnom Sarajevu i Banja Luci, dok je kineski jezik u bh. entitetu Republika Srpska moguće pohađati u pojedinim osnovnim školama.

Država Jugoistočne Europe koja ima najbolje odnose sa Kinom svakako jeste Srbija pa je samim tim i za očekivati da je kineski jezik i kultura odlično prihvaćena u ovoj državi.

⁴⁴Popović, Miloš (2019): konfučijevi instituti – kako Kina širi uticaj u svetu. Dostupno na: <https://talas.rs/2019/04/17/konfucijevi-instituti/>. Datum pristupa: 18.9.2022.

Konfučijev institut u Beogradu je simbolično otvoren na mjestu Kineske ambasade koja je bombardovana u NATO bombardovanju 1999. godine.

Hrvatska kao država članica EU je također bitna za promovisanje kineskog jezika i kulture pa tako u Zagrebu postoji Konfučijev institut od 2012. godine. Dok je Konfučijev institut u Crnoj Gori otvoren 2015. godine i već je školovao hiljade studenata.

Nijemost državnih vlada na prisustvo kineskih investitora u izgradnji kapitalnih projekata prenio se i na proces obrazovanja. Štetne ekonomske ili ekološke posljedice kineskih investitora se mogu odmah uočiti dok se štetne posljedice obrazovanja ne mogu odmah uočiti ali mogu imati dugotrajnije posljedice. Niti jedna bojazan i kritika se ne odnosi na učenje kineskog jezika ili promociju kineske kulture, nego na strah da će mladi ljudi prihvatiti nedemokratske vrijednosti koje promovira Kina, što bi bila dugotrajna štetna posljedica.

7. KINESKE INVESTICIJE NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE

Pored toga što je ovo područje bitno za izvoz kineskih proizvoda u zemlje Europske unije, ono predstavlja i područje sa bogatim energetske potencijalom što je izuzetno bitno za kinesku privredu. Ali sa druge strane predstavlja najmanje razvijeni dio Europe na polju infrastrukture koja je od ključne važnosti za razvoj privrede, zbog toga se prvi val kineskih investicija odnosi na poboljšanje infrastrukture, a pod tim se prvenstveno misli na putnu infrastrukturu.

Područje Jugoistočne Europe gledano kroz prizmu Inicijative čini jednu cjelinu te kao takvo ima veliki značaj za realizaciju iste. Bolji odnosi sa Vladama pojedinih država Jugoistočne Europe su uveliko uslovljeni geografskim i energetske potencijalom tih država a ne težnjom Vlada da privuku kineske investitore kako to one predstavljaju. Najveći projekti na ovom području vezani su za lakši transport robe prema Zapadnoj Europi, prvenstveno se misli na željeznički, putni i morski saobraćaj. Države koje imaju luke i kroz koje prolaze dionice putnog i željezničkog saobraćaja su prigrabile znatno veći dio investicija. Najbolji primjer jeste odnos investicija u Srbiji i Sjevernoj Makedoniji. Dok Srbija predstavlja žilu kucavicu za željeznički i putni saobraćaj prema Zapadnoj Europi, Makedonija nema ni približnu važnost za transport kineskih proizvoda od luka prema bogatim državama Europe. Sa ovim možemo zaključiti da je visina investicija u određenu državu recipročna važnosti iste za realizaciju inicijative "Jedan pojas, jedan put".

"Obrazac koji Kina koristi na Zapadnom Balkanu temelji se na izravnom kreditiranju vlada za projekte infrastrukturnog razvoja, bilo da su u pitanju ceste, željeznice, luke ili elektrane. Finansiranje obično dolazi u obliku zajma kod Exim banke koji pokriva oko 85% projektnog kapitala, dok ostatak finansira država primateljica. Ti se zajmovi nude po povoljnim finansijskim uvjetima u poređenju sa većinom alternativa: obično imaju dug rok dospijeca (oko 20 godina) i podložni su niskim kamatama."⁴⁵

"Interes Kine, posebno nakon kupnje luke Pirej, je bolja željeznička povezanost između Grčke i ključnih zemalja EU. Stoga je za Kinu od posebnog interesa ulaganje u željeznički koridor Atena-Skoplje-Beograd-Budimpešta, koji se nastavlja dalje do ključnih centara EU. To bi znatno skratilo put kineske robe koja se sada brodom prevozi preko Sredozemlja do luka

⁴⁵Tonchev, Plamen. (2017): Chinas Road: into the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%203%20China%27s%20Silk%20Road.pdf> . Datum pristupa: 12.7.2022. Str. 4.

sjeverne Evrope. Kako je željeznička mreža na ovom koridoru slabo razvijena, posebno kada se uzmu u obzir evropski kriteriji brzine i sigurnosti, obnova ovih linija neizbježno će podrazumijevati značajna ulaganja. To je višegodišnji projekat, ali s obzirom na jedinstvenu kinesku dugoročnu viziju, sasvim je realno očekivati da će projekat biti dovršen.¹⁴⁶

"Koncept rekonstrukcije ovog koridora mogao bi biti onaj koji su Kina i Srbija već dogovorile u rekonstrukciji pruge između Beograda i Budimpešte. Kinezi finansiraju projekat na kreditnoj osnovi, ali uglavnom daju posao svojim firmama kao glavnim izvođačima. Zemlje koje koriste ovaj koncept često su pod pritiskom lokalne javnosti da uključe domaće firme u sve poslovne cikluse, što predstavlja realan i snažan pritisak kojeg mora biti svjesna i Kina. Stoga je, kad god je to moguće, potrebno uključiti lokalne firme, što je već slučaj, na primjer, u Crnoj Gori. Kineske firme možda rade na najizazovnijim dionicama na autoputu Podgorica-Beograd, ali su uključile i mnoge lokalne podizvođače. Uključenost lokalnih preduzeća je posebno važan dio svih projekata, jer stvara mnogo povoljnije političko i ekonomsko okruženje od onog u kojem se te zemlje zadužuju, dok kineske firme rade posao. Naravno, to podrazumijeva da su domaće firme sposobne pravovremeno dovršiti preuzete poslove. Važno je napomenuti da je vlada godinama obećavala autoput Podgorica-Beograd narodu Crne Gore. Međutim, zapadne institucije nisu bile zainteresirane za finansiranje projekta.¹⁴⁷

Mnogobrojni su primjeri nezainteresovanosti Europske unije za finansiranje infrastrukturnih projekata zbog čega su se države osjećale zapostavljeno. Tu situaciju uveliko iskorištava Kina i finansira ove projekte na obostrano zadovoljstvo.

"Tako Peking ne nudi alternativu europskoj integraciji, na zapadnom Balkanu postoji osjećaj da je članstvo u EU ili daleko ili malo vjerovatno. Kao takav, veći angažman s Kinom primamljiva je pomoćna opcija. Nedavni veto Francuske na pristupne pregovore s Albanijom i Sjevernom Makedonijom nevjerovatno je značajan i doveo je do raširenog osjećaja napuštenosti i bijesa. Promjenom imena Sjeverne Makedonije kako bi umirila Grčku, vladajuća stranka počinila je golem čin političke žrtve u zamjenu za obećanje pregovora o pristupanju. U intervjuu za Financial Times, sjevernomakedonski premijer Zoran Zaev rekao je da odluka o odgađanju pregovora "daje prostor trećim silama, koje nisu od velike pomoći, koje nam ne nude

¹⁴⁶Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

¹⁴⁷ Ibid. Str. 17.

demokraciju, slobode i vladavinu prava". U odvojenom intervjuu, srpski Aleksandar Vučić rekao je da je taj potez potvrdio njegovu politiku njegovanja čvršćih veza s Rusijom i Kinom.⁴⁸

Ovakvi potezi državnog vrha pokazuju koliko je ekonomija bitna u međunarodnim odnosima te da se države opredjeljuju za saveznike od kojih imaju ekonomsku korist i da zaboravljaju potencijalno štetne posljedice. Također, pokazuju koliko pasivnost Europske unije i SAD-a pomno prate drugi bitni geopolitički igrači i pokušavaju to iskoristiti u vlastitu korist.

"Inostrana pomoć i investicione aktivnosti sponzorisanе od strane Vlade NR Kine -FAGIA mogu se podijeliti u tri kategorije: grantovi (bespovratna pomoć), beskamatni zajmovi i povlašćeni zajmovi. Prve dvije se daju iz državnog budžeta Kine, dok su povlašćeni zajmovi obezbjeđeni uglavnom od strane Eksport-Import banke Kine (Eksim banka) koja je u državnom vlasništvu i koja od svog osnivanja 1994. godine predstavlja jednu od nekoliko institucionalnih bankarskih organizacija ovlašćenih da sprovode državnu politiku u industriji, spoljnoj trgovini, diplomatiji, ekonomiji i finansijama, pružaju finansijsku podršku kineskim kompanijama i podstiču izvoz proizvoda i usluga iz druge po veličini nacionalne privrede u svijetu. Prve dvije kategorije pomoći su uglavnom strateški i politički motivisane od strane kineskog rukovodstva, stoga su i vrlo rijetke, te se uglavnom kao češći vid davanja pomoći može vidjeti povlašćeno pozajmljivanje."⁴⁹

Kineske investicije nude mnoštvo prilika za razvoj državnih privreda. Kina je definitivno moćna da sama može kreditirati projekte ali je nerijetko i izvođač što joj donosi gotovo duplu dobit. Upravo radi toga su ove investicije na tapeti kritičara kako domaćih tako i funkcionera Europske unije, jer se ovakvim projektima krše mnogi standardi EU. Na državama je da pronađu određeni balans između zadovoljavanja zahtjeva kineskih investitora i zapadnih standarda što bi predstavljalo idealtipski način realizacije kineskih investicija.

"Jedan od razloga zbog kojih kineski investitori ulažu u energetske sektor verovatno je i potencijal koji pruža Energetska zajednica jugoistočne Evrope, pošto su zahvaljujući ovom ugovoru sa EU, balkanske zemlje integrisane u kontinentalno energetske tržište. Ulaganjem u energetske sektor balkanskih država kineske kompanije dobijaju pristup celokupnom tržištu Evrope (uključujući i Ukrajinu koja je članica Energetske zajednice). Istovremeno, na takav

⁴⁸Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁴⁹Marić, B. (2017): Novi „Put svile". Anali poslovne ekonomije, broj 17. Dostupno na: <http://stedj-univerzitetpim.com> . Datum pristupa: 13.12.2021. Str 41-42.

način se jačaju ekonomske veze između Kine i drugih država, te se stvara povoljan ambijent za ispunjavanje drugih ciljeva koncepcije OBOR. Najvažniji cilj je svakako saobraćajno povezivanje i na tom planu su još uočljivije aktivnosti kineskih investitora i kreditora u Srbiji, Crnoj Gori i BiH."⁵⁰

Iz realiziranih i dogovorenih projekata može se uočiti da Srbija prednjači u korištenju kineskih investicija u cilju poboljšanja infrastrukture, te možemo reći da je ona pionir na polju suradnje sa kineskim investitorima. Dok je suradnja Srbije na jednom visokom nivou, druge države mnogo opreznije ulaze u suradnju sa kineskim investitorima ali suradnja ipak ide uzlaznom putanjom.

"Posmatrajući iz ugla kineskih ulaganja u infrastrukturu, još je uočljivije da, pre svega Srbija, igra važnu ulogu u realizaciji geoekonomskih ciljeva OBOR. Balkan je važan za povezivanje Centralne Evrope sa pomorskim lukama u širem regionu severoistočnog Mediterana. Kineski investitori su u infrastrukturni sektor ulazili fazno, pa je prvi projekat dogovoren 2009. godine i ticao se izgradnje mosta „Mihajlo Pupin“ u Beogradu preko Dunava. Posle toga su 2013. dogovorena još dva važna projekta: modernizacija pruge Beograd-Budimpešta i finansiranje i izgradnja pojedinih deonica Koridora 11 koji povezuje Srbiju i Crnu Goru. Realizacija projekta modernizacije pruge Beograd-Budimpešta je počela u decembru 2015. godine, a važnost ovog projekta se ogleda u činjenici da je to prvi u multilateralnom formatu, pošto je do tada Kina bila isključivo orijentisana ka bilateralnoj saradnji. Projekat je vredan 1,1 milijardu evra, a treba da bude završen do sredine 2018. Krajem 2014. godine vlade Kine, Srbije, Mađarske i Makedonije su potpisale sporazum o modernizaciji železničke infrastrukture, sa namerom da se po završetku deonice Beograd-Budimpešta projekat nastavi južno ka Skoplju i dalje ka Atini, pravcem sever-jug. Krajnji cilj je da postoji savremena železnička saobraćajnica na relaciji luka Pirej-Budimpešta, pošto je najznačajniju grčku luku kupila kineska kompanija „Cosco“ u aprilu 2016. Godine"⁵¹

Upravo projekat izgradnje pruge na relaciji Beograd-Budimpešta može nam prikazati sve dobre i loše strane kineskih investicija. Svakako da će realizacija ovog projekta omogućiti lakšu povezanost regije i lakši transport robe te tako omogućiti ekonomski rast kako za države kroz

⁵⁰Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.52.

⁵¹Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.53.

koje pruga prolazi, tako i za Kinu. Međutim, mnoštvo je negativnosti koje su pratile realizaciju ovog projekta, počevši od toga da uopšte nije bio raspisan tender, preko načina kreditiranja do toga da će realizaciju projekta vršiti kineske firme.

"Kini je, sa druge strane, ova pruga važna iz više razloga. Pre svega, ovo bi bila prva željeznica koju gradi u Evropi, kao što je i most Mihajlo Pupin u Srbiji bio prvi most koji su Kinezi izgradili na teritoriji Evrope. Pored toga, ovo je odličan ugovor za Kinu u finansijskom smislu, jer se uzima njen kredit (pod vrlo povoljnim uslovima, sa niskom kamatnom stopom), upošljava se za izvođenje radova kineska kompanija sa kineskom radnom snagom, i na kraju obezbeđuje se bolja transportna infrastruktura za prevoz kineske robe iz Pireja. Dakle, u ovakvoj postavci svaka od uključenih strana postiže svoje interese."⁵²

Drugi projekat obnove željezničkog saobraćaja koji je od regionalnog značaja jeste obnova Unske pruge. Za obnovu ove pruge Hrvatska i Bosna i Hercegovina nemaju dovoljno kapaciteta i sredstava pa je neminovno da se pristupi pronalasku investitora, a Kina to definitivno jeste.

Ova pruga u okvirima bivše Jugoslavije je bila jedna od prometnijih, te se istom prevozila velika količina robe ali i ljudi. Međutim, raspadom zajedničke države nije došlo do zajedničkog jezika vezano za održavanje željezničke infrastrukture koja je većim dijelom uništena. Hrvatskoj bi obnova Unske pruge značajno olakšala transport robe ka svojim lučkim gradovima kao što su Zadar, Šibenik i Split, dok bi Bosni i Hercegovini omogućila lakši transport ruda ali i razvoj Unsko-sanskog kantona. Kina svoje interese vidi također u lakšem transportu robe, naročito kad se uzme u obzir da je Kina već uložila u luku Zadar a realizacijom ovog projekta bi povezala luku sa kopnenim putem prema središtu Europe.⁵³

Podatak da Kina želi uložiti 10 milijardi dolara dovoljno govori o potencijalu ove inicijative za najnerazvijeniji dio Europe, pogotovo ako uzmemo u obzir da se većina projekata odnosi na putnu infrastrukturu i privredni razvoj što je ključno za ovu regiju.

"Političke elite u regiji vole se uslikati s kineskim delegacijama koje dolaze, pa često možemo vidjeti članke o tome kako su crnogorske ili makedonske vlasti razgovarale s Kinezima o nekom projektu ili investiciji, ali poslije toga ništa više ne čujemo o tome. Bosna i Hercegovina tu drži rekord. Ukupno je 15 projekata koji su najavljeni u nekom momentu, bilo da se radi o autoputu,

⁵²Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. Str. 38.

⁵³Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. Str. 45.

vjetroelektrani ili hidroelektrani, ali to jednostavno ostane na nivou pregovora, ne potpisuju se ugovori."⁵⁴

"Mnoge zemlje teže da ostvare dobar odnos sa NR Kinom i u njoj vide model za budući razvoj. NR Kina, na neki način, obilježava stazu za ostale nacije širom svijeta koje pokušavaju ne samo da razvijaju svoju zemlju, nego i da se uklope u međunarodni poredak na način koji će im omogućiti da ostanu nezavisni i da zaštite svoj način života i političkih izbora."⁵⁵

7.1. Kineske investicije u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina spada u jednu od najnerazvijenijih država, ne samo u Jugoistočnoj Europi, nego i u samoj Europi. Uništavanje privrede u BiH odvijalo se postepeno. Svakako najveću "zaslugu" imaju ratna dešavanja devedesetih godina prošlog stoljeća, zatim neuspješna tranzicija iz komunističkog sistema u demokratski te neuspješna privatizacija. Poslijeratno urušavanje privrede je popraćeno "rak ranom" bosansko-hercegovačkog društva, korupcijom i privrednim kriminalom. Godine strmoglavog pada ekonomije i privrede dovele su državu u situaciju da nije sama u mogućnosti osposobiti vlastitu privredu, stoga pristupa pronalasku inozemnih investitora. Europska unija i države unutar unije su godinama bile glavni investitori u privredu Bosne i Hercegovine, međutim zadnjih par godina dolazi do promjena te imamo nove inostrane investitore koji su zainteresirani, a jedan od njih je i Kina.

Intenziviranje saradnje u svim oblastima između NR Kine i Bosne i Hercegovine i ostalih država jugoistočne Evrope desilo se 2012. godine uspostavljanjem Mehanizma "17+1" (u to vrijeme 16+1) i 2013. godine pokretanjem Inicijative "Pojas i put". Inicijative su uspostavili Ministarstvo spoljnih poslova NR Kine, odnosno predsjednik Xi Jinping. Mehanizam "17+1" predstavlja platformu za promociju Inicijative "Pojas i put" i način implementacije infrastrukturnih projekata, među kojima je najznačajnije putničko, trgovinsko i komunikaciono umrežavanje zemalja centralne i istočne Evrope. Sve većim otvaranjem prema svijetu i ulaskom na balkansko i evropsko tržište preko luke Pirej u Grčkoj, Kina s vremenom postaje sve

⁵⁴Maglajlija, V. (2021): Aljazeera Balkans: Utjecaj pekinga na Balkan: Kina je zabila zastavicu u zapušteno dvorište Evrope. Dostupno na: <https://www.google.com/amp/s/balkans.aljazeera.net/amp/teme/2021/11/20/uticaj-pekinga-na-balkanu-kina-je-zabila-zastavicu-u-zapusteno-dvoriste-> . Datum pristupa: 13.12.2021.

⁵⁵Cooper, R. J. (2004). The Beijing Consensus. London: Foreign Policy Centre. Dostupno na: https://www.files.ethz.ch/isn/23013/Beijing_Consensus.pdf . Datum pristupa: 11.7.2022.

značajniji trgovinski partner Bosne i Hercegovine. Kina na Balkan gleda kao na jedinstveno područje preko kojeg može da ostvari svoje interese, a pritom pomogne državama centralne, istočne i jugoistočne Evrope da povećaju BDP, ekonomski se razvijaju i steknu novog partnera u međunarodnim odnosima. Ekonomska saradnja podstiče i kulturnu, te je sve veći broj ljudi u ovim zemljama koji uče kineski jezik i upoznaju se sa kineskim političkim sistemom te međunarodnim odnosima "sa kineskim karakteristikama".⁵⁶

Ipak, Bosna i Hercegovina nije od tolike važnosti za realizaciju inicijative "Jedan pojas, jedan put" kao Srbija, zbog čega je broj investicija u BiH znatno manji nego u njenom istočnom susjedu. Međutim, Kina ima svoje ciljeve i planove i u BiH a oni se prvenstveno odnose na energetske projekte u cilju jačanja energetske neovisnosti Kine. Za energetske projekte postoji obostrano interesovanje, sa jedne strane BiH nema finansijsku mogućnost ulaganja i obnove elektrana i rudnika i nije toliko zainteresirana za ulaganje u obnovljivu energiju pa je osuđena na traženje investitora. Europska unija nije zainteresirana za ulaganja i investiranja u ovu granu privrede, prvenstveno zbog ekoloških razloga, dok je sa druge strane Kina veoma zainteresirana.

"U cijeloj BiH potpisani su preliminarni ugovori za više termoelektrana, ali je malo koji realiziran. Na primjer, Ugljevik III je navodno financiran zajmom od 782 milijuna dolara od Kineske razvojne banke (CDB), ali se čini da je projekt sada odložen. Tuzla B ili Tuzla Block 7 jedini je kineski projekt u BiH povezan s kreditom pod jamstvom države. Projekt je naišao na žestoko protivljenje ekoloških skupina i Tajništva Energetske zajednice EU, koje kaže da je državno jamstvo BiH u suprotnosti sa zakonom EU u vezi s državnom pomoći energetske sektoru. Mještani tvrde da će Tuzla B zamijeniti manje učinkovita postrojenja i da su zemlje poput Njemačke prošle kroz isti proces modernizacije godinama unazad."⁵⁷

Definitivno najveći projekat iz oblasti energetike jeste Blok 7 Termoelektrane Tuzla koji je dogovoren tokom samita 16+1. Finansiranje ovog projekata je od velikog značaja za BiH. Naime nije bilo moguće povući sredstva iz EU fondova za modernizaciju termoelektrane iz ekoloških razloga, te se BiH odlučuje na suradnju sa kineskim investitorima.

⁵⁶Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 48.

⁵⁷Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

U maju 2016., u Sarajevu je potpisan ugovor između Elektroprivrede BiH i kineske grupacije koju sačinjavaju „China Gezhouba Group Coupan“ i „Guandong Electric Power Design Institute“ o izgradnji Bloka 7 u termoelektrani „Tuzla“ u vrednosti od 722 miliona evra, što bi trebalo da bude najveća investicija u ovoj zemlji posle rata⁵⁸.

"Projekt Termoelektrane Stanari, koji je na summitu u Sofiji 2018. označen kao prvi uspješno proveden projekt u okviru inicijative. U ožujku ove godine Parlament Federacije Bosne i Hercegovine dao je suglasnost na kredit kineske Exim banke od oko 613 milijuna eura za izgradnju još jedne elektrane, ovoga puta u gradu Tuzli. Kredit, koji je uzelo JP Elektroprivreda BiH, predstavlja najveću poslijeratnu investiciju u zemlji. Međutim, nije sve u vezi s tim nužno pozitivno. Kao i kod većine projekata u kojima Kina daje zajam, kineske tvrtke su te koje se angažiraju za izgradnju elektrane. Općenito, ulaganja u energetski sektor naišla su na dosta kritika od strane organizacija civilnog društva, kao i od strane dužnosnika EU, prvenstveno zbog ekoloških prijetnji i potencijalnih opasnosti za građane. Dodatno, projekti koji nisu fokusirani na proizvodnju čiste energije udaljavaju BiH od standarda EU."⁵⁹

"Za sada je projekat uspješan i sve se odvija na predviđeni način. Investitor na vrijeme isplaćuje rate, a vladine garancije do sada nisu korištene. Ali privatna ulaganja koja traže državne garancije suprotna su temeljnim načelima kojima ove ekonomije podliježu i taj se problem mora uzeti u obzir na duže staze."⁶⁰

"Sa istom kineskom kompanijom Vlada Republike Srpske je potpisala memorandum o saradnji u izgradnji termoelektrane „Gacko II“, koja bi koštala oko 1,5 milijardi evra."⁶¹

Bosna i Hercegovina se ne može tako lako odreći termoelektrana iako je svjesna da su veliki zagađivači okoliša. Osnovni razlog je što BiH ima velike prihode od istih ali i taj što termoelektrane zapošljavaju veliki broj ljudi.

⁵⁸Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.52.

⁵⁹ Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part1: Bosnia and Herzegovina. Dostupno na <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/> . Datum pristupa:15.12.2021.

⁶⁰ Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 20.

⁶¹ Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 52.

Pored energetskeg potencijala Bosna i Hercegovina ima i veliki poljoprivredni potencijal. Naime BiH ima velike površine plodnog tla, koje je većinom neiskorišteno. Sa druge strane Kina kao zemlja sa ogromnom populacijom ima potrebe za uvozom prehrambenih proizvoda iz drugih država te bi Bosna i Hercegovina definitivno trebala iskoristiti ovu situaciju.

"Nakon što je BiH uvela bezvizni režim kineskim građanima tijekom ljetnih mjeseci iskoristivši tako priliku koju su susjedne Srbije i Crne Gore koje nisu članice EU-a prethodno iskoristile u privlačenju potencijalnih kineskih turista.⁶²

Također Kina nudi mogućnost ulaganja u putnu infrastrukturu, ali po nešto drugačijem modelu od EU, jer ulaganjem u putnu infrastrukturu u BiH ne može ostvariti vlastite interese nego želi postići ekonomsku dobit.

"Takav je slučaj s potencijalnom gradnjom autoputa Prijedor-Banja Luka. Koncept izgradnje ovog autoputa je kvazi BOT sistem, gdje bi kineska kompanija gradila, upravljala i koristila autoput i prebacila ga, nakon trideset godina, u vlasništvo Republike Srpske, koja je insistirala na ovom projektu. Međutim, kako kineski partneri nisu sigurni u adekvatnu frekventnost prometa, tražili su od vlade Republike Srpske garanciju za minimalan godišnji prihod koji bi dionica trebala donijeti. Ako bi ostvareni prihod bio manji od zagarantovanog iznosa, prema sporazumu bi se ta razlika plaćala iz budžeta Republike Srpske. Ovo nije uobičajeni koncept ugovora o koncesijama kakvi su poznati u Evropi i ovo bi moglo biti problem za sva buduća ulaganja zbog obaveza primjene pravila i procedura Evropske unije, koje je Bosna i Hercegovina preuzela prilikom prijave za članstvo u EU. Stoga bi bilo dobro pronaći adekvatno zakonsko i ekonomsko rješenje za ovaj problem, kao i neka pitanja o kojima će se kasnije raspravljati, kako ne bi došlo do situacije da Bosna i Hercegovina mora birati EU ili Kinu za svaki projekat. To je nepoželjna situacija za sve sudionike, posebno za Bosnu i Hercegovinu."⁶³

"U sektoru autocesta, China Shandong International je prošle godine osigurao koncesijski ugovor za izgradnju autoceste između Banja Luke i Prijedora. Projekt je trenutno pod kritikom

⁶² Bakota, I. (2019): Bosnia-Herzegovina external relations briefing: Two meeting in April. Dostupno na: <https://china-cee.eu/2019/05/03/bosnia-herzegovina-external-relations-briefing-two-meetings-in-april/> . Datum pristupa: 14.12.2021.

⁶³Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 19.

jer je Vlada RS-a navodno zajamčila minimalnu naknadu za cestarinu, a da nije izvršila adekvatnu analizu prometa na trasi."⁶⁴

Bosna i Hercegovina, a prvenstveno Vlada RS-a mora ozbiljnije i sa većom dozom predostrožnosti pristupati realizaciji ovih projekata. Pored toga što prihodi od putarine idu kineskim investitorima, Vlada ima i potencijalne gubitke. Kao što vidimo kineski investitori realizaciji ovih projekata pristupaju bez ikakvog rizika dok se Vlada RS-a izlaže velikim rizicima.

Zaštita okoliša pri realizaciji projekata ne igra gotovo nikakvu ulogu, naročito u praksi. Vlasti na svim državnim nivoima gledaju samo ekonomsku dobit isto kao i investitori, dok poštivanje ekoloških propisa zahtijevaju nevladine organizacije i Europska unija.

"Bosna i Hercegovina ima veliki problem sa zagađenjem zraka, a otvaranje novih termoelektrana na ugljen moglo bi dodatno pogoršati sigurnosnu situaciju. Iako je BiH također obećala da će se pridržavati Ugovora o Energetskoj zajednici – koji bi energetske politike trebao približiti politici EU – dužnosnici EU osudili su nepoštivanje."⁶⁵

Glavni krivac za nepoštivanje ekoloških propisa definitivno jeste vlast u BiH. Kineski investitori samo koriste nebrigu bh. vlasti i društva u cilju ostvarivanja vlastitih ciljeva. Postoje primjeri drugačije suradnje sa kineskim investitorima u realizaciji projekata koji ne degradiraju okoliš a pri tom donose obostranu zaradu. Posljednji primjer jeste izgradnja vjetro-parka u susjednoj Hrvatskoj pod pokroviteljstvom investicije iz Kine.

"Osim toga, kritike su upućene kvaliteti infrastrukturnih projekata, transparentnosti u projektiranju i nesposobnosti zemalja da otplaćuju zajmove. Velik broj kineskih tvrtki, ali i zajmodavaca, spreman je upustiti se u rizične poslovne pothvate. Stoga u mnogim slučajevima ne dopuštaju potpunu transparentnost u odnosu na uvjete pod kojima se posao sklapa. EU, Svjetska banka i MMF upozorili su dužnosnike BiH da postoji potencijal za ekonomski

⁶⁴Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁶⁵Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part1: Bosnia and Herzegovina. Dostupno na <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/> . Datum pristupa:15.12.2021.

neodržive ugovore, koji bi u konačnici mogli dovesti do prepreka u procesu integracije u EU i provedbi reformi."⁶⁶

Potrebno je vrijeme da bi se uvjerali da li su kritike EU osnovane ili EU samo ne želi prisustvo Kine na prostoru Jugoistočne Europe, a ukoliko su kritike bile osnovane neodrživost projekata, nekvalitetu infrastrukture kao i ekološke posljedice će platiti Vlada u BiH ali i njeni građani.

"Pojavom većeg broja infrastrukturnih projekata koje realizuje ili kreditiraju preduzeća i banke iz NR Kine i prisustva kineskih kompanija i turista u cijeloj Bosni i Hercegovini, javila se i potreba za sve većim znanjem kineskog jezika i upoznavanja sa kineskim načinom poslovanja, te tradicionalnom i modernom kulturom. Ekonomska saradnja je podstakla i obrazovnu i kulturnu, a glavni nosioci ovakve vrste saradnje su Konfucijevi instituti na Univerzitetu u Banjoj Luci i Univerzitetu u Sarajevu, te Katedra za kineski jezik na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Svi Konfucijevi instituti su dio Kancelarije za promociju kineskog jezika i kulture u svijetu (Hanban) koja je pod nadležnošću Ministarstva obrazovanja NR Kine i predstavljaju važan segment kineske kulturne diplomatije. To su neprofitne organizacije u kojima se uči kineski jezik, kineska kultura, način poslovanja, itd. Prvi Konfucijev institut je otvoren 2004. godine u Seulu i do danas je otvoreno preko 500 Konfucijevih instituta širom svijeta."⁶⁷

"Trenutno Udruženje "Bosansko-kinesko prijateljstvo" aktivno djeluje u BiH i promovira kinesku kulturu, tradiciju i jezik. Nedavno je državna televizija BHRT pristala prikazivati seriju "Šarmantni Peking" i Zimske olimpijske igre u Pekingu 2022. Osim toga, Vlada Republike Srpske je u lipnju 2019. godine usvojila prijedlog da se kineski kao strani jezik uči u školama. Prethodno je kineski jezik uveden kroz izbornu nastavu 2017. Nakon usvajanja ovog prijedloga, Konfucijev institut iz Pekinga obećao je osigurati nastavno osoblje."⁶⁸

Bosna i Hercegovima sve više ulaže u turizam, svakako sa razlogom jer posjeduje ogroman turistički potencijal. Uvođenje bezviznog režima sa Kinom otvorilo je novu mogućnost da se privuku kineski turisti.

⁶⁶Ibid.

⁶⁷Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 50

⁶⁸Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part1: Bosnia and Herzegovina. Dostupno na <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/> . Datum pristupa:15.12.2021.

"Svake godine raste broj Kineza koji izlaze iz Kine u potrazi za svjetskim odredištima. Njihov broj u 2018. iznosio je 150 miliona. Udio Bosne i Hercegovine za istu godinu s ukidanjem viznog režima znatno je porastao i prešao 50.000, što nije ni jedan promil ukupnog broja. No, to pokazuje i kolike su mogućnosti za poboljšanje."⁶⁹

Bosna i Hercegovina je država koja ima jasan cilj pristupanja Europskoj uniji i zato treba poštovati propise i načela koja nalaže EU. To ne sprečava državu i sve njene nivoe da surađuje i sa drugim državama i investitorima sve dok ne narušava EU standarde i načela, dakle Bosna i Hercegovina ima mogućnost realizacije kineskih investicija koje bi zadovoljile sve tri strane. Postoji niz takvih projekata, poput ulaganja u obnovljivu energiju ili putnu infrastrukturu, međutim BiH je do sad izabrala lakši put do kineskog novca ali i put kršenja vlastitih i EU zakona.

7.2. Kineske investicije u Srbiji

Srbija definitivno predstavlja specifičan slučaj za geopolitičke i geoekonomske prilike. Država teži ka članstvu u Europsku uniju i jačanju ekonomskih veza sa istom, dok se sa druge strane sve češće opredjeljuje za ekonomske suradnje sa državama izvan unije. Sama suradnja sa drugim državama ne predstavlja nikakvu prijatnju po Europsku uniju, sve dok suradnja ne krši propise EU i ne predstavlja sigurnosnu prijatnju. Srbija je vojno neutralna država, bar formalno, i nalazi se na vjetrometini vojnog pritiska NATO saveza sa jedne strane i Rusije sa druge strane. Međutim, Srbija je i dalje stava da će ostati vojno neutralna te da se neće prikloniti ni jednoj strani, ali isto tako ne bježi od suradnje i vojnih vježbi kako sa NATO savezom, tako i sa Rusijom i Kinom. Ovakvom ekonomskom i sigurnosnom politikom Srbija je uspjela skrenuti pažnju velikim geopolitičkim igračima koji je žele imati na svojoj strani. Europska unija i Rusija predstavljaju tradicionalne pretendente na srpsku blagonaklonost, dok se u posljednje vrijeme Kina nudi kao ozbiljan kandidat.

Priča o navodnoj neutralnosti Srbije je mnogo puta negirana upravo potezima Srbije te ne predstavlja ništa drugo nego sjedenje na ruskoj i kineskoj stolici. Politika sadašnjeg predsjednika Srbije, Aleksandra Vučića, ne predstavlja ništa drugo nego pokušaj da se

⁶⁹Borić, F. (2019): Bosna i Hercegovina i Kina: Pojas nade i put spasa. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/3/6/bosna-i-hercegovina-i-kina-pojas-nade-i-put-spasa> Datum pristupa: 14.12.2021

"prevesla" EU te da se što više približi stavovima Kine i Rusije i njihovom načinu upravljanja državom. Mnoge države EU, prvenstveno Njemačka i dalje ostaje imuna na srpsko približavanje kineskim i ruskim "vrijednostima" ali i integrisanju istih u vlastiti model upravljanja državom. EU i NATO savez bi trebali zatražiti konačno geopolitičko svrstavanje Srbije kako bi konačno uvidjeli u kojem pravcu teži ista, te bi na tak način vlastitu energiju i sredstva mogli usmjeriti u države koje zaista teže integraciji u EU i NATO.⁷⁰

Srbija ne predstavlja izuzetak od ostatka Jugoistočne Europe, te spada u red nerazvijenih država koje imaju veliki ekonomski i privredni potencijal. Upravo ove karakteristike su glavni magnet za prisustvo kineskih investitora u Srbiji, koja želi investirati u infrastrukturu i energetiku ali i poboljšati političke veze sa Srbijom i na taj način povećati vlastiti utjecaj na ovom području.

"Mnogi stručnjaci tvrde da Kina planira učiniti Srbiju europskom "prijestolnicom" inicijative Pojas i put (BRI). Takozvano "željezno prijateljstvo" datira još iz vremena Jugoslavije, a osim kineskog "željeznog brata" Pakistana, Srbija je jedina zemlja za koju Kina koristi pridjev "željezni" kada pokušava opisati odnose. Ključni događaj koji je dodatno ojačao odnose između dviju zemalja bilo je bombardiranje kineskog veleposlanstva u Beogradu 1999. godine od strane NATO snaga. Danas se na istom mjestu gradi najveći kineski kulturni centar u Europi, koji simbolizira njihovo trajno prijateljstvo i suradnju. Srbija je jedina zemlja na Balkanu koja ima značajnu suradnju s Kinom izvan suradnje Kine i zemalja srednje i istočne Europe (Kina-CEEC ili 17+1)."⁷¹

Pored dobrih i prijateljskih međudržavnih odnosa, ekonomska suradnja je podignuta na jedan novi nivo i konstantno se radi na poboljšanju daljnje ekonomske saradnje. Osnovni cilj ekonomske suradnje između Kine i Srbije jeste pronaći model koji će zadovoljiti obje strane, a taj model je win-win model, koji se pokazao uspješnim u realizaciji kineskih investicija širom svijeta. Srbija predstavlja posljednju stranicu na putu kineske robe ka Europskoj uniji, stoga su se investicije prvobitno bazirale na obnovi infrastrukture, u vidu obnove pruge i izgradnji autocesta.

⁷⁰ Ćurak, Nerzuk. (2021): Srbija na istoku a možda i na Zapadu, ko će ga znati. Dostupno na: <https://www.tacno.net/deblokada-uma/srbija-na-istoku-a-mozda-i-na-zapadu-ko-ce-ga-zna/> . Datum pristupa: 20.6.2022.

⁷¹Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

"Srpska javnost, a još više srpska vlada, blagonaklono gleda na Kinu, koja čini jedan od "četiri stupa" srpske vanjske politike. Kina i Srbija nadogradile su svoj odnos na "Sveobuhvatno strateško partnerstvo" 2016., iste godine kada su potpisale sporazum o međusobnom izuzeću od viza. Zbog vlastitih teritorijalnih briga, Peking, Kosovo koje je proglasilo neovisnost 2008. godine, smatra dijelom Srbije, a u Beogradu se taj stav često navodi kao kamen temeljac kinesko-srpskog prijateljstva." ⁷²

Iz priloženog možemo uvidjeti važnost Srbije za ostvarivanje ciljeva inicijative "Jedan pojas, jedan put" jer je Kina pogazila jedno od osnovnih načela inicijative tj. nemiješanje u politička pitanja država koje obuhvata inicijativa a to jeste potpuna politička neutralnost. Ipak se Kina vodila starom floskulom da cilj opravdava sredstva, te je Kina stava da je Kosovo još uvijek dio Srbije, a sve u cilju pridobijanja simpatija kako od same vlasti u Srbiji tako i od srpske javnosti.

"U Beogradu se suradnja s Kinom doživljava kao prilika da se preskoči i uhvati korak s ostatkom Europe. Uzmimo, na primjer, industriju oružja, gdje Srbija prima značajan transfer tehnologije iz Kine, što će rezultirati zajedničkom proizvodnjom sofisticiranih zračnih bespilotnih letjelica i time potaknuti ionako vrlo unosan izvoz oružja. Unatoč zabrinutosti izraženoj u nekim zemljama EU-a, Beograd je pozvao kineski Huawei da izgradi 5G mrežu u Srbiji, ali je također uključio tog tehnološkog diva u razvoj podatkovnih centara u državnom vlasništvu koji su ključni za pružanje naprednih usluga e-uprave građanima. "Između dvije zemlje nema otvorenih političkih pitanja, a gospodarska suradnja cvjeta. Nadalje, predanost srpske vlade jačanju veza s Pekingom naširoko je podržana od strane građana Srbije, koji Kinu doživljavaju kao dobronamjernog partnera, partnera koji ne uvjetuje ekonomska ulaganja bilo kakvim političkim zahtjevima, za razliku od nekih zapadnih zemalja." ⁷³

Kina definitivno koristi želju Srbije za ekonomskim razvojem pomoću njenih investicija te za uzvrat traži i određene ustupke, na koje Srbija uglavnom pristaje. Pored toga što Kina uveliko investira u energetske projekte u cilju vlastite energetske neovisnosti, Kina je izlobirala izbor vlastite kompanije za izgradnju 5G mreže. Poznato je da je Kina tehnološki razvijena zemlja i da vrlo lako može doći do zloupotrebe tehnologije, naročito u polju zaštite ličnih podataka, što

⁷²Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁷³Ozturk, T. (2019): Serbia sees China ties as way to catch up with Europa. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-sees-china-ties-as-way-to-catch-up-with-europe/1659699> . Datum pristupa: 14.12.2021.

bi predstavljalo sigurnosni izazov za Srbiju. Nove investicije Kine u srpsku ekonomiju i infrastrukturu su izvjesne, a Kina će zasigurno imati nove zahtjeve radi ostvarivanja vlastitih ciljeva, kako ekonomskih tako i sigurnosnih.

"Izvozno-uvozna banka Kine osigurala je najmanje 3,18 milijardi dolara sredstava za transportne i energetske projekte u Srbiji. U sektoru cesta, Exim financira dijelove Koridora XI, odnosno E-763, rute koja će ići od Beograda do crnogorske granice. Također financira povezanu autocestu od Surčina do Obrenovca, kao i nekoliko parcela Projekta obilaznice Beograda. Prvi veliki projekt Kine u regiji, Pupin most, također je financirao Exim. Kineski premijer Li Keqiang nazočio je svečanosti otvaranja 2014., a zastave iznad ceste još uvijek najavljuju projekt kao svjedočanstvo uspješne kinesko-srpske suradnje. U željezničkom sektoru, Exim financira srpsku stranu pruge Budimpešta-Beograd. Iako je retrospektivna provedba pravila o nabavi EU-a značila da je projekt ponovno raspisan na mađarskoj strani, u Srbiji takvih problema nije bilo. Dvije od tri dionice su s kineskim tvrtkama, dok preostali srednji dio trase grade Ruske željeznice."⁷⁴

"Svi navedeni Exim krediti su odobreni za financiranje 85% troškova projekta. Kamatne stope variraju od projekta do projekta, ali su uglavnom povlaštene, oko 2% do 3%. Rokovi otplate su od 15 do 30 godina, obično uz poček, ovisno o veličini kredita. Sudjelovanje lokalnih tvrtki i radnika obično je oko 50% u većini projekata."⁷⁵

Prividno se radi o povoljnim kreditnim zaduženjima uz relativno niske kamatne stope, ali ukoliko uzmemo u obzir da veći dio radne snage čine Kinezi, kao i da materijal većim dijelom dolazi iz Kine dolazimo do zaključka da je Kina najveći dobitnik realizacijom ovih projekata.

"Kina jeste najvažniji spoljnotrgovinski i finansijski partner Srbije u Aziji i do 2016. godine Kina je postala četvrti spoljnotrgovinski partner Srbije po uvozu, koji iznosi 1,7 milijardi dolara godišnje, ali je istovremeno pokrivenost srpskog izvoza uvozom za period 2010-2015. iznosila svega 0,52-0,64%. U ukupnom izvozu Srbije u 2015. Kina je učestvovala sa 0,1%, a u ukupnom uvozu sa 7,3%. Od tržišta 168 zemalja na koja srpski privrednici izvoze, Kina se nalazi tek na 43. mestu. Prema podacima Privredne komore Srbije, srpski privrednici najčešće navode da nemaju dovoljne količine proizvoda za kinesko tržište, da nemaju iskustva u saradnji sa kineskim kompanijama, a takođe su prioritarno orijentisani ka tržištu EU koje je geografski

⁷⁴Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁷⁵Ibid.

bliže i sa kojim su čvrsto povezani zbog političke odluke državnih organa da „EU nema alternativu“. Srbija uglavnom izvozi u Kinu repromaterijal i poluproizvode."⁷⁶

Pored dobrih međdržavnih odnosa i na primjeru spoljne trgovine možemo vidjeti da Kina u svakom vidu suradnje prigrabi veću korist od Srbije. Pored tih činjenica Kina se u srpskim medijima predstavlja kao država koja u Srbiji nema gotovo nikakve vlastite interese, već da se radi o prijateljskim i dobronamjernim investicijama. Zasiurno da su kineske investicije bitne za razvoj srpske ekonomije, međutim Srbija ima prostor da unaprijedi vlastiti položaj tokom realizacije ovih investicija, ali i da uveliko poveća izvoz na kinesko tržište.

"Intenzivna kinesko-srpska saradnja u energetskom sektoru je počela 2013. kada je potpisan sporazum o rekonstrukciji postojećeg i izgradnji novog bloka TE „Kostolac“ u vrednosti od 999 miliona evra. Tokom 2015-2016. nekoliko značajnih kineskih kompanija su otvorile svoja predstavništva u Srbiji. Najpre je to učinila CWE (China international water and electric corporation), koja pokazuje zainteresovanost da učestvuje u projektima iz oblasti obnovljivih izvora energije i putne infrastrukture na teritoriji jugoistočne Evrope, a Srbiju je apostrofirala kao „centar regiona“. Zatim su istovremeno svoje ogranke otvorile u Beogradu CEFC (China Energy Company Limited) i CBI (China Balkan Investment), koje su najavile učešće u budućim privatizacijama, projekte u poljoprivredi, saobraćajnoj infrastrukturi, finansijskom sektoru i telekomunikacijama. U martu iste godine je započeta izgradnja fabrike livenja evropskog ogranka kineske kompanije „Mei Ta“, a mesec dana kasnije je usledila privatizacija „Železare Smederevo“ od strane kineskog giganta u ovoj industrijskoj grani, preduzeća „Hesteel Group Tangsteel Company."⁷⁷

"Srbija je također domaćin nekoliko velikih kineskih dioničkih ulaganja, čija je posljednja kupnja Hesteel-a 2016. godine u posrnutom Smederevu za 46 milijuna eura. Sumnjivo je da je akvizicija imala uvjerljive ekonomske motive, ali to je bio dalekovidan politički potez. Hesteel se obvezao da će zadržati 5050 radnika koje je naslijedio i da će uložiti 300 milijuna dolara u budućnost tvornice. Sam Xi Jinping otvorio je tvornicu, a operacija je navodno počela donositi

⁷⁶Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 52. Str.48.

⁷⁷Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 52.

profit u roku od šest mjeseci. Shandong Linglong zaslužan je za prvu veliku greenfield investiciju u regiji – tvornicu guma u Zrenjaninu planirano je koštati oko 900 milijuna dolara."⁷⁸

Prilikom prodaje fabrika državnoj vladi bilo je bitno da se fabrike ne ugase te da na taj način hiljade ljudi ne ostanu bez posla, što su kineski investitori i ispunili. Dok se sa druge strane nije vodilo računa o ekološkim posljedicama koje donse fabrike poput Linglonga ili željezare u Smederevu, kao ni o eventualnim rizicima. Pogotovo ako uzmemo u obzir lošu reputaciju fabrike Linglong koju ima u svijetu, upravo zbog velikog nivoa zagađivanja ali nerijetko i akcidenata poput onog na Tajlandu, kada je izazvala veliki požar.

"Kada je kineski Hesteel (HBIS grupa) 2014. godine kupio Smederevo čeličanu za 46 milijuna eura, lokalna zajednica je odahnula. Samo dvije godine prije toga američki vlasnici su tvornicu prodali Vladi Srbije za simboličan iznos od jednog dolara. Ova povijesno značajna tvrtka otišla je u stečaj, a oko pet tisuća ljudi bilo je u opasnosti da ostanu bez posla. No, dolaskom kineskih investitora sačuvana su i radna mjesta i proizvodnja. U godinama koje su uslijedile također je postalo jasno da je tvornica vrlo osjetljiva na promjene u odnosima SAD-a i Kine. Naime, u jeku trgovinskog rata europski su čeličani pokušali zaštititi vlastite interese. Ove pojave su izravno dovele do problema s bescarinskim izvozom čelika iz Smedereva u EU i označile tvornicu kao potencijalnog kineskog "trojanskog konja".⁷⁹

"Privatizacije smederevske železare je zanimljiva i u kontekstu moguće izgradnje „Kanala Morava“, pošto je Smederevo grad pored kojeg se Morava uliva u Dunav, te bi tu bio severni ulaz/izlaz u kanal. Na inicijativu predsjednika Srbije Tomislava Nikolića, 2013. godine je sa kineskom stranom razmatrana mogućnost izgradnje kanala Dunav-Egejsko more, kojim bi se moravskovardarskom dolinom povezale rečna luka Smederevo i morska luka Solun. Iako je u srpskoj javnosti ovaj predlog izazvao dosta kontroverzi i polemika, studija izvodljivosti koju je izradila „China Gezhouba Corporation Limited“ je pokazala da je ovaj projekat finansijski opravdan."⁸⁰

⁷⁸Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁷⁹Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

⁸⁰Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str.51.

"Osim Željezare Smederevo, najveća srpska rudarska kompanija RTB Bor također je prodala većinska prava kineskoj tvrtki Zijin Mining. Kinezi su tijekom akvizicije platili 350 milijuna dolara i preuzeli 63 posto vlasništva. Dodatno, novi vlasnici obećali su da bi ukupna investicija trebala doseći 1,26 milijardi dolara. Međutim, RTB Bor označen je kao jedna od najvećih ekoloških prijetnji s obzirom na veliki broj opasnih tvari koje se nalaze u rudi na lokaciji rudnika."⁸¹

Pored čvrstih političkih veza i ekonomske suradnje Kina i Srbija surađuju i na polju sigurnosti, naime Srbija i Kina obavljaju zajedničke vježbe ali i vrše razmjenu vojne tehnologije. Upravo je željezara u Smederevu bila poprište protuterorističke vježbe kineskih i srpskih specijalaca.

"Dobra suradnja na području sigurnosti odrazila se i na zajedničke patrole na srpskim ulicama. Kineska policija pridružila se srpskoj policiji i služila kao podrška kineskim turistima. Domaćini su istakli da gosti nemaju ovlasti i da se uglavnom nalaze oko najpoznatijih znamenitosti u Srbiji. Isto tako, kineske patrole pridružile su se srpskoj policiji u gradovima poput Smedereva i Novog Sada, koji su objekti nekih od najvećih projekata suradnje dviju zemalja. Osim toga, to su mjesta sa značajnim brojem kineskih državljana koji se mogu zaštititi i promatrati dok su izvan zemlje. Na taj način moguće je vršiti vanjsku kontrolu koja poprima transnacionalna obilježja."⁸²

Iako je Srbija formalno vojno neutralna država, suradnja sa Kinom na polju sigurnosti i odbrane nije nešto što će proći nezapaženo od strane SAD i EU. Prisustvo kineske policije i kineske tehnologije u Srbiji predstavlja novi sigurnosni izazov kako za NATO i EU tako i za susjedne države. Posljednji primjer čvrste suradnje na polju sigurnosti jeste isporuka raketnog sistema Srbiji, koji se poredi sa američkim raketnim sistemom "Patriot", dok su godinu prije dopremljene bespilotne letjelice iz Kine. Pored kritika na račun prisustva kineske policije na teritoriji Srbije i zajedničkih vježbi, Srbija se suočava sa kritikama EU i zbog uvođenja tzv. "pametnih gradova", radi se o projektu vidio-nadzora javnih gradskih površina. Realizaciju ovoga projekta izvodi kineski tehnološki gigant Huawei, kojem je zabranjeno prisustvo na teritoriji SAD upravo zbog kršenja privatnosti svojih korisnika.

⁸¹Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

⁸²Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

"Nadalje, rješenja za siguran grad prvi put su implementirana u zemljama poput Rusije, Venezuele, Pakistana, Laosa i Angole – brojnih režima koji su inherentno autoritaran. Stoga postoji zabrinutost da bi puna provedba ovog projekta u Srbiji mogla ugroziti građanske slobode, stvoriti digitalnu policijsku državu i značajno oslabiti demokratske procese za potencijalnu državu članicu EU. Prije svega, takva tehnologija mogla bi značajno ugroziti privatnost i sigurnost građana, te poslužiti vladajućoj eliti kao oruđe protiv političke oporbe. Nadalje, građani Srbije bili su zabrinuti i zbog moguće netransparentnosti vlasti. Kroz građanske inicijative, OCD-i su zahtijevali dostupnost informacija o pohrani podataka, svrsi nadzora, lokaciji kamera i cijenama nabave. Konačno, organizacije civilnog društva pozvale su Vladu Srbije da uspostavi videonadzor u skladu s Poveljom o demokratskoj primjeni videonadzora u Europskoj unij."⁸³

Međutim, pored pritiska domaće javnosti, nevladinih organizacija kao i same EU, prevagnuo je pritisak Kine kao i želja za kontrolom i nadzorom vlastitog stanovništva. Ovim korakom se Srbija udaljila od zapadnih vrijednosti i dodatno se približila kineskom načinu upravljanja državom, te sigurnosnom nadzoru koji se primjenjuje u autokratskim sistemima.

Kina veliku pažnju pridaje stvaranju pozitivne slike o vlastitim investicijama u Srbiji, te prezentiranju vlastite vanjske politike kao dobronamjerne i prijateljske prema Srbiji i njenim stanovnicima. Također, velika se pažnja pridaje prezentiranju vlastite kulture i jezika u cilju stvaranja simpatija prema istim od strane stanovnika Srbije, te u svrhu širenja kineskog govornog područja.

"U suradnji s kineskim veleposlanstvom u Beogradu, Vlada Srbije je izvršila pilot projekt za uvođenje kineskog jezika u 31 osnovnu i srednju školu u zemlji. Ovaj zajednički projekt započeo je 2012. i uključivao je oko 2.500 učenika u Srbiji. Ocjenjivan je 2016. godine, a jedan od zaključaka javne rasprave koju su organizirali Veleposlanstvo NRK-a i Konfucijev institut bio je da bi kineski jezik mogao postati izborni ili obvezni predmet u srpskim školama."⁸⁴

Spremnost srpskog stanovništva za prihvatanje Kineskog jezika kao redovnog u srpskim školama možda najbolje oslikava uspješnost kineske propagande i stvaranje pozitivne slike u srpskom društvu.

⁸³Ibid.

⁸⁴ Tonchev, P. (2020): China's Soft power in Southeast Europe. Dostupno na: <http://library.fes.de> . Datum pristupa: 16.12.2021. Str.9.

Približavanjem stavova sa Kinom i Rusijom, Srbija se polako ali sigurno udaljava od EU i SAD, te gubi njihovu podršku kako na ekonomskom aspektu tako i na sigurnosnom. Vlast u Srbiji se međutim ne obazire na konstantne kritike EU, SAD, nevladinih organizacija i vlastitog stanovništva te nastavlja jačanje suradnje sa Kinom na svim poljima.

"Općenito, najveće kritike su usmjerene na ekološki aspekt i moguće kršenje propisa EU, pri čemu je EU i dalje najveći investitor na Zapadnom Balkanu. Osim propisa EU, postoji zabrinutost oko zagađenja i zdravlja lokalne zajednice, a tvornica u Zrenjaninu je opisana kao "ekološka bomba". Proizvodnja guma jedna je od "nečistih" industrija, a civilno društvo očekuje od investitora izradu studije o utjecaju tvornice na okoliš, što još nije napravljeno niti je zahtijevala lokalna vlast. Nadalje, postoji zabrinutost zbog prezaduženosti Srbije, budući da se većina projekata temelji na zaduživanju, a ne na izravnim ulaganjima. Primjetno je da Kina prvenstveno ulaže u infrastrukturu, a Srbiji je, kao i ostalim zemljama zapadnog Balkana, prijeko potreban razvoj infrastrukture. Procjenjuje se da je ukupna vrijednost završenih i planiranih investicija u Srbiji oko 10 milijardi eura. No, ono što se zasad može potvrditi, s obzirom na neke od kapitalnih projekata, jest da je u Srbiju već stiglo oko 2 milijarde eura kineskog novca. Nadalje, može se primijetiti da se većina tog novca zapravo daje kroz kredite. Kada investicije dosegnu brojku od 10 milijardi, postoji velika mogućnost da će omjer kredita i ulaganja ostati isti."⁸⁵

Iako je obim kineskih investicija u Srbiji znatno veći od investicija u ostatku regije, način finansiranja i realizacije projekata se ne razlikuje od onih u drugim državama, tako da se Srbija ne nalazi u povlaštenom položaju kao što se to predstavlja u javnosti. Jedina razlika u obimu investicija odnosu na regiju jeste važnost teritorije Srbije za realizaciju inicijative "Jedan pojas, jedan put", te blagonaklonost vlasti ali i stanovništva u Srbiji.

"Srbija snažno podržava 'politiku jedne Kine' i staje uz Peking kad god se u međunarodnoj areni pokreću pitanja Tibeta ili Xinjianga. Iako još nije članica EU, Srbija nije dužna slijediti zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku definiranu u Bruxellesu, što Beogradu daje značajan manevarski prostor i prilagođavanje Pekingu po određenim političkim pitanjima. Ipak, status kandidata u pregovorima daje srpskim kompanijama gotovo potpuni pristup tržištu EU, što je snažan poticaj za kineske investitore. Mnogi od njih smatraju Srbija kao odskočna daska za širu Europu, dok u nekim slučajevima projekti koji se provode u Srbiji - poput mosta koji su izgradili

⁸⁵Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

Kinezi preko rijeke Dunav u blizini Beograda - služe kao prikaz kineskih sposobnosti za provedbu zahtjevnih projekata duboko unutar Starog kontinenta.⁸⁶

7.3. Kineske investicije u Crnoj Gori

Crna Gora uz Kosovo spada u najmanje države Jugoistočne Europe i očekivano je broj kineskih investicija nešto niži u odnosu na ostatak regije. Međutim, Crna Gora je također bitna za realizaciju određenih ciljeva inicijative "Jedan pojas, jedan put", pogotovo ako uzmemo u obzir da se radi o državi koja ima izlaz na Jadransko more, te može predstavljati sponu u transportu robe između Kine i Europe pomorskim putem.

"Prema podacima Svjetske banke, Crna Gora ima 622.345 stanovnika i 2018. BDP od 5,452 milijarde dolara, što je čini najmanjom zemljom u regiji malih zemalja. Crna Gora je domaćin samo jednom kineskom infrastrukturnom projektu, ali je to najambiciozniji i najskuplji projekt na zapadnom Balkanu. Dionica autoceste od Smokovca do Mateševa u dužini od 41 kilometar i koja je trenutno u izgradnji od strane China Road and Bridge Corporation (CRBC) predviđena je kao dio veće rute od 170 km koja će se protezati od jadranske luke Bar do Boljara na granici sa Srbijom."⁸⁷

Situacija u Crnoj Gori je znatno drugačija u odnosu na Srbiju. Crna Gora se čvrsto opredijelila ka Euroatlanskim integracijama, te je postala članicom NATO saveza i teži ka članstvu u EU. Tako da je suradnja sa Kinom isključivo vezana za infrastrukture projekte i ekonomskoj suradnji.

"Trenutno Kina provodi najkolosalniji projekt u povijesti Crne Gore – izgradnju autoputa Bar-Boljare, koji bi trebao povezati sjever i jug zemlje i dodatno ojačati geostratešku poziciju luke Bar. Osim toga, dvije su zemlje predvodnice projekata usmjerenih na proizvodnju čiste energije u okviru suradnje Kine i zemalja srednje i istočne Europe (Kina-CEEC ili 17+1). Uspon Kine impresionirao je crnogorskog predsjednika Mila Đukanovića, koji je u razgovoru za novinsku agenciju Xinhua istaknuo važnost suradnje i ostvarivanja strateških ciljeva. Trgovina između

⁸⁶Ozturk, T. (2019): Serbia sees China ties as way to catch up with Europa. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-sees-china-ties-as-way-to-catch-up-with-europe/1659699> . Datum pristupa: 14.12.2021.

⁸⁷Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

dviju zemalja značajno se poboljšala posljednjih godina, a glavni mehanizam suradnje je Kina-CEEC. Jedan od zaključaka Dubrovačkog summita bio je „uspostavljanje China-CEEC Creative Huba u Crnoj Gori koji bi služio kao platforma za umjetničke rezidencije“, koja bi mogla postati mjesto susreta umjetnika iz zemalja koje sudjeluju u inicijativi. Nadalje, priznajući geostratešku važnost Luke Bar, premijer Duško Marković je istaknuo da luka predstavlja “ogromnu ekonomsku i investicijsku priliku Crne Gore”. Prije svega, ovaj strateški resurs bitan je za trgovinsku razmjenu Kine i Europske unije (EU).⁸⁸

Luka Bar bi mogla postati samo jedna u nizu u kojim Kina ima kupljene udjele, kao što je poznato kineski COSCO je postao većinski vlasnik luke Pirej, jedne od najvećih luka u Europi. Pored luke Pirej i luke Bar, Kinezi imaju udjele u lukama u Egiptu, Španiji, Francuskoj, Njemačkoj, Belgiji te u drugim državama u Europi. Lučki saobraćaj igra veliku ulogu u geopolitici i geoeconomiji Kine, stoga imamo opravdan strah u Europskoj uniji od kineske prevlasti nad europskim lučkim saobraćajem.

"Stoga neki stručnjaci upozoravaju da bi Kina mogla imati plan za uspostavljanje europskog "Niza bisera" - niza komunikacijskih točaka (luka), poput onih u Indijskom oceanu koje se protežu od Afrike do jugoistočne Azije. Luka Bar bi također mogla postati regionalni distribucijski centar za jugoistočnu Europu iz kojeg bi se kineska roba mogla dalje otpremati u zemlje regije. Nadalje, materijali, kao i radna snaga potrebna za izgradnju infrastrukturnih projekata, mogli bi se lako otpremiti na ovu stratešku točku."⁸⁹

Crna Gora je država koja je izuzetno siromašna kada je riječ o putnoj infrastrukturu, to potvrđuje podatak da je Crna Gora tek u 2022. godini dobila prve kilometre puta i to upravo pod pokroviteljstvom kineskih investitora. Također, reljef u Crnoj Gori uslovljava da se izgradnja autoputa bazira na velikom broju vijadukta i tunela što podiže cijenu izgradnje.

Crnoj Gori je definitivno potrebna izgradnja autoceste koja će povezati južni i sjeverni dio države, te će zasigurno doprinijeti ekonomskom razvoju države. Mnogo jače države u ekonomskom smislu nisu u mogućnosti da samostalno finansiraju izgradnju ovakvog projekta,

⁸⁸Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part3: Montenegro. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-3-montenegro/>. Datum pristupa: 15.12.2021.

⁸⁹Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part3: Montenegro. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-3-montenegro/>. Datum pristupa: 15.12.2021.

stoga je Crna Gora bila primorana pronaći investitora koji će također imati interese i korist od ovog projekta. Prirodno bi bilo da izgradnju finansira EU zbog same težnje Crne Gore za članstvo u EU i zbog geografskog položaja same države, međutim Kina je prepoznala vlastiti interes od izgradnje ovog autoputa, te ga je odlučila finansirati kreditom većim od 800 miliona eura.

"Exim osigurava 85% sredstava za vladin ugovor s CRBC-om od 810 milijuna eura. Ova brojka ne uzima u obzir fluktuacije valute ili dodatne radove (kao što je opskrba električnom energijom), što znači da će trošak projekta vjerovatno na kraju premašiti brojku od 810 milijuna dolara. Ugovorom o zajmu s Eximom precizira se kreditna linija do iznosa od 944 milijuna dolara, no Ministarstvo financija izvještava da je 571,13 milijuna eura nepodmireni iznos od ožujka 2019. Vlada procjenjuje da će ostatak autoceste Bar-Boljare koštati dodatnih 1,7 milijardi eura. Debata o autoputu je nevjerovatno polarizirana (i uglavnom stranačka) u Crnoj Gori. Kritičari tvrde da projektu nedostaje transparentnost, nanosi štetu okolišu rijeci Tari pod zaštitom UNESCO-a i olakšava korupciju, ali glavna kritika jednostavno dovodi u pitanje ekonomsku opravdanost tako skupog projekta. I MMF i Svjetska banka sugerirali su u izvješćima da autocestu smatraju fiskalno neodgovornim potezom. Vlada tvrdi da će nova autocesta spasiti živote izgubljene na opasnoj postojećoj cesti, kao i bolje integrirati siromašni sjever zemlje."⁹⁰

Pored optužbi opozicionara o netransparentnosti i ugrožavanju područja koja su pod zaštitom UNESCO-a najveći potencijalni problem jeste ekonomska isplativost projekta, tako da i zapadne institucije upozoravaju da bi Crna Gora mogla postati žrtva kineske "dužničke diplomacije".

"Naime, zapadne institucije navele su da projekt nije izvediv, prvenstveno zbog nedovoljne protočnosti prometa i dodatnih troškova koji bi mogli doseći 3,2 milijarde dolara. U slučaju neplaćanja, Kina bi čak mogla tražiti određene ustupke na crnogorskom teritoriju – kao u slučaju Šri Lanke kada je kineska vlada dobila 99-godišnju koncesiju na kredit za luku Hambantota. Međutim, izgradnja autoputa predstavlja važan cilj Crne Gore da poveže

⁹⁰ Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part3: Montenegro. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-3-montenegro/>. Datum pristupa: 15.12.2021.

nerazvijeni sjever i jug zemlje. Nadalje, vlada se nada da će iskoristiti bolju povezanost kako bi pripremila zemlju za članstvo u EU i postigla povećanje trgovine."⁹¹

Ulaganje u luku Bar i putnu infrastrukturu nisu jedini projekti koje realizira Kina, uporedno se radi na poboljšavanju ekonomske suradnje te ulaganju u energetske projekte. U oktobru 2015. godine potpisan je Memorandum o razumijevanju između crnogorske Vlade i kineske firme „Norico" o izgradnji hidrocentrala, radi se o četiri hidrocentrale na rijekama Morači i Komarnici ukupne vrijednosti 540 miliona eura.⁹²

Suštu suprotnost od izgradnje hidrocentrala, bar kad gledamo iz ekološkog aspekta, predstavlja projekat izgradnje Vjetroparka Možura. Realizacija ove vrste projekta predstavlja idealtipski način suradnje između kineskih investitora i Vlade jedne države, jer imamo zadovoljavanje interesa sa obje strane a pri tom nemamo ugrožavanje prirode.

"Do sredine studenog prošle godine vjetropark je testiran – pokazao je zadovoljavajuće performanse i sposobnost proizvodnje 111 GWh električne energije. Izgradnjom Vjetroparka Možura Crna Gora je dobila drugi vjetropark, koji predstavlja važan prijelaz sa električne energije koja se uglavnom proizvodi iz hidroelektrana. Ovaj projekt je proveden u okviru Inicijative Pojas i put (BRI) i Inicijative 17+1. Prvi sastanak ministara zaštite okoliša održan je u Podgorici 2018. godine, a vjetropark Možura je na Summitu u Dubrovniku označen kao posljednji uspjeh u energetske suradnji. Crna Gora je zemlja s najvećim potencijalom za razvoj čiste energije na Balkanu, a trenutne inicijative će biti od koristi za usklađivanje sa standardima EU i lakšu integraciju u europsku zajednicu."⁹³

Za ocjenu uspješnosti saradnje između Crne Gore i kineskih investitora bit će potrebno još vremena, tačnije do izgradnje autoputa Bar-Boljari i ocjene isplativosti istog. Nakon mnogih probijenih rokova u 2022. godini je otvoren je dio autoputa dužine 41 kilometar, koji je koštao nevjerovatnih milijardu eura. Prema najavama, putarina za ovu dionicu će biti nešto skuplja u odnosu na cijene putarina u regionu, vjerovatno radi isplativosti same dionice. Dok na osnovu vrste projekata za koje su zainteresirani kineski investitori možemo vidjeti da se radi

⁹¹Ibid.

⁹²Proroković, D. (2016): Geoekonomske aspekti kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne Gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomske-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 51.

⁹³Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part3: Montenegro. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-3-montenegro/> . Datum pristupa: 15.12.2021.

šablonskim projektima kao i u drugim državama koje obuhvata inicijativa "Jedan pojas, jedan put".

7.4. Kineske investicije u Sjevernoj Makedoniji

Sjeverna Makedonija jeste država koja svim silama teži ka euroatlanskim integracijama, naročito od dolaska na vlast Zorana Zaeva. Nakon njegovog dolaska Sjeverna Makedonija bilježi progresivni napredak na svim poljima, a sve u cilju što bržeg članstva u EU. Najveće promjene su se dogodile na polju dobrosusjedskih odnosa, naročito sa Grčkom, gdje Sjeverna Makedonija pristaje na promjenu imena države iz Republika Makedonija u Republika Sjeverna Makedonija. Također postaje punopravna članica NATO saveza, te je objavila "rat" kriminalu i korupciji. Međutim, svi dobri potezi Zorana Zaeva i njegove vlade nisu nagrađeni od strane EU, tačnije Sjeverna Makedonija nije postala punopravna članica EU. Zanemarivanje dobrih poteza Sjeverne Makedonije od EU mogao bi postati historijska greška EU, jer je prirodno da Sjeverna Makedonija pristupi pronalasku alternativa EU, bar kada je riječ o ekonomskoj suradnji. Jedna od mogućih alternativa EU jeste Kina, naročito kada je riječ o kreditiranju infrastrukturnih projekata. Ipak 2022. godina može predstavljati prekretnicu jer je Sjeverna Makedonija dobila status kandidata za članstvo u EU.

"Kineski gospodarski otisak u Sjevernoj Makedoniji također je ograničen na sektor autocesta. Autoceste Kičevo-Ohrid i Miladinovci-Stip dodijeljene su kineskoj tvrtki Sinohydro, a financiraju se iz povlaštenog Exim kredita. Obje autoceste muče poteškoće i kašnjenja, što zahtijeva nekoliko aneksa izvornih ugovora. Izgradnja na obje dionice započela je 2014., a prvobitni datum završetka dionice Kičevo-Ohrid bio je 2018. Autoceste su 2015. bile upletene u seriju uvredljivih audio snimaka koje je stalno objavljivao tadašnji oporbeni čelnik Zoran Zaev. Na jednoj od ovih snimki, ministar prometa i premijer mogu se čuti kako raspravljaju o tome koliko bi mogli iznuditi od Sinohydra u novcu mita. Kada je Zaevova vlada došla na vlast, nekoliko dvosmislenih tehničkih poteškoća izašlo je na vidjelo, zbog čega je vlada zaustavila oba projekta. Dionica Miladinovci-Stip otvorena je u lipnju 2019., a dionica Kičevo-Ohrid je navodno u izgradnji, no od lipnja 2019. godine veći dio ceste je izgledao napušten."⁹⁴

⁹⁴ Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

Ukoliko pogledamo broj započetih projekata na teritoriji Sjeverne Makedonije možemo konstatovati da trenutno ne postoji preveliki interes Kine za investiranje u ovu državu Jugoistočne Europe, ali će Sjeverna Makedonija i dalje biti na radaru potencijalnih kineskih investicija.

7.5. Kineske investicije u Albaniji i Kosovu

"Unatoč tome što Tirana uživa posebne odnose (sve do kinesko-albanskog raskola ranih 1970-ih) s Pekingom pod izolacionističkim komunističkim režimom Envera Hoxhe, kineska prisutnost u Albaniji je minimalna. China Everbright je 2016. godine dobio koncesiju za upravljanje međunarodnom zračnom lukom Tirana. Kineska tvrtka Geo-Jade Petroleum također ima prava na eksploataciju najvećeg europskog naftnog polja na kopnu, smještenog u južnoj središnjoj Albaniji, iako je do toga došlo akvizicijom kanadske tvrtke Bankers petroleum u rujnu 2017. Kineska tvrtka trebala je izgraditi autocestu Arber u Albaniji koristeći zajam od Exima, ali čini se da je ovaj dogovor propao. Neki sugovornici sugeriraju da su pregovori propali zbog uvjeta financiranja, dok drugi tvrde da je lobistički pritisak Sjedinjenih Država, čvrstog i tradicionalnog saveznika Albanije, možda imao veze s odlukom."⁹⁵

"Kosovo je jedna od rijetkih zemalja na svijetu o kojoj gotovo da nema kineskog ekonomskog otiska. To je zbog činjenice da je, kada je Kosovo proglasilo neovisnost 2008., Peking osudio taj potez, čak je godinu dana kasnije unio pisane dokaze protiv Kosova na Međunarodnom sudu pravde."⁹⁶

7.6. Kineske investicije u Hrvatskoj

"Kina sa svim državama inicijative 16+1 tradicionalno razvija dobre odnose, zbog čega je mogla i pokrenuti ovaj format multilateralne suradnje. Tradicionalno dobre odnose Kina razvija i sa Hrvatskom. Dobre političke odnose, uspostavljene u vrijeme SFRJ, Hrvatska i Kina su nastavile razvijati i nakon međusobnog priznanja 1992. godine. Česte razmjene delegacija na

⁹⁵ Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

⁹⁶ Ibid.

najvišoj političkoj razini nisu rezultirale razinom ekonomske suradnje koja bi u potpunosti zadovoljavali obje strane."⁹⁷

Republika Hrvatska je bitna za kinesku geoekonomiju ali i geopolitiku, iz razloga što je Hrvatska već članica EU, te može služiti kao "poligon" za upoznavanje sa zakonima i normama EU, ali i zbog samog geografskog položaja Hrvatske.

"Hrvatska kao jedna od najmlađih članica EU, iako ispunjava mnoge ekonomske kriterijume da bi ušla u njen sastav, i dalje ima dosta internih ekonomskih problema i uz to projekte koje bi želela da realizuje ali do sada nije. Geografski položaj Hrvatskoj omogućava da iskoristi potencijale koje druge zemlje nemaju, a to je pre svega izlaz na Jadransko more i revitalizacija i obnova luka preko kojih roba iz svih krajeva sveta može da se transportuje ka Evropi. Problem sa takvim planom jeste pre svega stanje lučnog prevoza u Hrvatskoj i nakon toga i stanje železničke mreže."⁹⁸

Odnosi Hrvatske i Kine kako na političkom planu tako i na ekonomskom se ne razlikuju od onih u ostatku Jugoistočne Europe. Radi se na realizaciji projekata koje Hrvatska nije sposobna samostalno realizirati, dok je također riječ o projektima koji su bitni za realizaciju ciljeva inicijative "Jedan pojas, jedan put". A ukoliko pogledamo geografski položaj Hrvatske, te prethodne investicije u državama koje posjeduju velike luke, jasno nam je koje će vrste projekata kreditirati Kina.

Tako su kineski investitori pokazali interesovanje za ulaganja u luku Zadar i luku Rijeka, a sve u cilju direktnog i lakšeg transporta robe, na teritoriju EU. Međutim, robu nije samo potrebno transportovati do luke, nego je potrebo transportovati prema unutrašnjosti države, ali i prema drugim državama EU. Hrvatska je država sa prilično razvijenom putnom infrastrukturom, dok je sa druge strane željeznički saobraćaj zapostavljen. Stoga su kineski investitori spremni ulagati u obnovu pruge na relaciji Rijeka-Zagreb-Budimpešta u svrhu lakšeg i jeftinijeg transporta robe iz luka.

Realizaciji izgradnje pruge pristupilo se nakon što je potpisan memorandum na samitu 17+1 u Dubrovniku, tačnije pristupilo se izgradnji pruge Rijeka-Zagreb. Jedan dio projekta je već finansirala EU, međutim Hrvatska se odlučila na dalju suradnju sa kineskim investitorima. Kao

⁹⁷ Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str. 140.

⁹⁸ Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. Str.42.

i za mnoge projekte na području Jugistočne Europe a koje finansiraju kineski investitori, EU je procijenila da ovaj projekat nije isplativ, tačnije dio od Karlovca do Rijeke.⁹⁹

Projekat koji je izazvao najviše pozornosti, ne samo u Hrvatskoj nego i u regiji, jeste izgradnja Pelješkog mosta. Zanimljivo za ovaj projekat jeste podatak da Kina nije investitor i ne daje kreditna sredstva, nego su kineske firme izvođači radova dok EU finansira projekat.

"Izgradnja Pelješkog mosta naišla je na veliku dobrodošlicu u Hrvatskoj, jer bi ovaj most trebao osigurati izravnu cestovnu vezu između dva odvojena dijela hrvatskog teritorija. Njihovim povezivanjem izbjegao bi se prijelaz preko teritorija Bosne i Hercegovine (BiH). No, sam početak gradnje obilježile su kontroverze i potencijalna tužba BiH zbog ometanja njenog otvorenog pristupa moru. Specifičnost projekta ogleda se i u činjenici da će prvi put unutar EU posao izvoditi kineska tvrtka."¹⁰⁰

Do prije samo nekoliko godina statistika je pokazivala skromnu gospodarsku suradnju Hrvatske i Kine. Međutim, uspostavom suradnje između Kine i zemalja srednje i istočne Europe (Kina-CEEC, također 17+1), to se značajno promijenilo. Prema posljednjim izjavama kineskog premijera Li Keqiang, odnosi dviju zemalja ušli su u takozvano "dijamantno razdoblje", s višerazinskom suradnjom u različitim sektorima i povećanjem hrvatskog izvoza u Kinu od 25 posto. Štoviše, u protekle tri godine Li Keqiang i njegov hrvatski kolega premijer Andrej Plenković susreli su se pet puta tijekom raznih događanja. Ipak, kao država članica Europske unije (EU), Hrvatska mora djelovati u širem okviru EU, pa stoga pojedinačni odnos Hrvatske i Kine ovisi o širem kontekstu odnosa EU i Kine. Štoviše, najznačajniji projekt u koji su uključene ove dvije zemlje trenutno se provodi pod pokroviteljstvom EU.¹⁰¹

Ono sa čim se Hrvatska ne može pohvaliti u ekonomskim odnosima sa Kinom jeste izvoz vlastitih proizvoda na kinesko tržište, pored porasta od 25 %, Hrvatska je i dalje u velikom deficitu. Iako je bilo najava da će se to promijeniti uspostavom inicijative 16+1, Hrvatska kao i druge države nisu znatno povećale izvoz na kinesko tržište.

⁹⁹Ibid. Str.43.

¹⁰⁰Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part2: Croatia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-2-croatia> /. Datum pristupa: 15.12.2021.

¹⁰¹Ibid.

8. SUKOB INTERESA EUROPSKE UNIJE I KINE NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE

Sve države Jugoistočne Europe su orjentisane ka članstvu u EU, dok su neke već i članice, te se njihova ekonomija zasniva na pravilima i normama EU. Također EU je glavni investitor u kapitalne projekte širom regije i duži vremenski period države regije nisu imale nikakvu ozbiljnu alternativu kada je u pitanju ekonomska suradnja, sve do pojave inicijative "Jedan pojas, jedan put". EU je prilično nespremno dočekala ekonomsko i političko prisustvo u ovoj regiji a glavni razlog su sve glasnjija previranja i problemi u samoj EU, dok je sa druge strane u državama Jugoistočne Europe prisutno sve glasnije nezadovoljstvo zbog pasivnosti EU kada su u pitanju ekonomski projekti ali i spora procedura za samo članstvo u uniju.

Suradnja EU i Kine ima mnogo dužu historiju od suradnje država JI Europe i Kine, te u gotovo pola stoljeća "otkako su EU i Narodna Republika Kina uspostavili diplomatske odnose (1975.), obje strane razvile su bliske političke, gospodarske i kulturne odnose ugrađene u okviru dijaloga na visokoj razini. Od prvih dana kineske „reformе i otvaranja” vanjskom svijetu europska poduzeća, inženjeri i sveučilišta doprinijeli su njezinu razvoju putem ulaganja, tehnologije i istraživanja, zajedno sa znatnom razvojnom pomoći EU-a. Taj je angažman potaknut pretpostavkom da će Kina u konačnici liberalizirati svoj gospodarski sustav, a možda i svoju politiku. Očekivali smo preobrazbu prema tržišnom gospodarstvu i postupno otvaranje za neometanu gospodarsku, znanstvenu i kulturnu razmjenu."¹⁰²

Ekonomska suradnja Kine sa EU se dugi niz godina zasnivala na izvozu jeftinih kineskih proizvoda u europske države, sve do pojave inicijative "Pojas i put" kada se kineski ekonomski ciljevi mijenjaju. Izvoz kineskih proizvoda jeste i dalje primarni cilj, ali uz povoljnije uslove po kineske proizvođače u smislu transporta, kao i izvoz kvalitetne robe koja je konkurentna zapadnim proizvođačima. Inicijativa pored produktivnije trgovine nudi i mogućnost širenja utjecaja Kine u Europi, naročito u državama koje se još uvijek nisu prihvatile demokratiju u punom kapacitetu poput država JI Europe.

Podaci Eurostata iz 2018. godine ukazuju na visok nivo trgovinske suradnje između EU i Kine. Naime Kina predstavlja uvoznika broj jedan na teritoriju EU, dok Kina predstavlja drugo

¹⁰² Klub zastupnika u europskom parlamentu.(2021): Odnosi EU-a i Kine- put prema pravednom i recipročnom partnerstvu. Dostupno na: <https://www.eppgroup.eu/hr/redakcija/publikacije/odnosi-eu-a-i-kine-put-prema-pravednom-i-reciprocnom-partnerstvu> . Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 3.

najveće tržište za EU robu. Holandija predstavlja najvećeg uvoznika kineske robe (28,7 % ukupnog uvoza EU) dok Njemačka predstavlja najvećeg izvoznika na kinesko tržište (preko 17% izvoza EU u Kinu). Ukoliko analiziramo ukupnu razmjenu robe između EU i Kine koja iznosi gotovo 600 milijardi eura, dolazimo do podatka da je EU u deficitu 185 milijardi eura.¹⁰³

"U međuvremenu je na Samitu prezentovana Strateška agenda za saradnju EU-Kina 2020., kojom je zadat cilj da se do kraja ove decenije poveća međusobna trgovina na 1000 milijardi dolara. Fokus kineskog projekta je, da se kopneni promet sa Evropom pojača novom željeznicom. Time bi željeznica postala optimalniji način za transport nekih roba koje bi stizale brže u odnosu na pomorski saobraćaj i jeftinije u odnosu na vazdušni. Odnosi između NR Kine i EU predstavljaju izazov za obe strane. S jedne strane, ekonomska saradnja i razmjena cvjetaju, a s druge strane prisutne su optužbe u vezi dampainga raznih drugih pitanja kao što su embargo na uvoz oružja, pitanja u vezi klimatskih promjena, prava na intelektualnu svojinu, demokratija i ljudska prava. Sva ova pitanja utiču na negativnu percepciju kineske političke prakse u zemlji i inostranstvu. U tom kontekstu, novi front angažmana se uspostavlja na granicama EU."¹⁰⁴

Trgovinska razmjena između EU i Kine i dalje bilježi konstantni rast, dok je nivo investicija na području EU u konstantnom padu. Osnovni razlog za smanjenje kineskih investicija jesu zakoni unutar EU, zbog kojih je Kina bila primorana preusmjeriti investicije u države koje nisu članice EU a potpisnice su inicijative "Jedan pojas, jedan put", poput država JI Europe.

"Kako je Inicijativa "Pojas i put" postala stvarnost na terenu, glasovi negodovanja postajali su sve glasniji, od razumljive zabrinutosti u vezi sa ekološkim, pravnim i ekonomskim pitanjima do ekstremnih pogleda na namjere Kine. Ova nervoza na zapadu uglavnom se može pripisati zabrinutosti da bi Kina, dubljim angažmanom Pekinga u regiji, mogla postati sistemski suparnik koji promiče alternativne oblike upravljanja. Kritičari često sugerišu da, koristeći svoje ogromne ekonomske resurse za strateške svrhe, Kina ide stopama SAD-a i Marshallovog plana, analogija koju kineski dužnosnici odlučno i opetovano odbacuju, ističući da je Inicijativa "Pojas i put" nastala kao proizvod globalizacije i inkluzivne saradnje, a ne kao alat geopolitike.

¹⁰³ Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. Str.34.

¹⁰⁴ Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str. 40.

Naglašavaju da se Inicijativa "Pojas i put" ne treba posmatrati kroz zastarjeli mentalitet hladnog rata."¹⁰⁵

Glasno negodovanje EU na prisustvo kineskih kompanija i investitora velikim dijelom je vezano za područje JI Europe, gdje Kini nije primaran izvoz robe nego ovo područje gleda kao tranzitno za vlastitu robu na putu ka bogatijim državama EU. Također Kina u području JI Europe vidi priliku da smanji svoju energetska ovisnost finansiranjem energetskih projekata koji nerijetko krše ekološke propise. Dok sa druge strane EU u državama Jugoistočne Europe vidi buduće članice i bliske saradnike kako na političkom planu, tako i na ekonomskom bez bilo kakve alternative.

Kina "je strateški partner EU-a u borbi protiv klimatskih promjena i u globalnom prijelazu na obnovljive izvore energije. Iako je trenutno najveći svjetski proizvođač stakleničkih plinova i ugljikova dioksida (gotovo 30 % globalnih emisija), Kina je potpisnica Pariškog sporazuma od 2016. Stoga se očekuje od kineske vlade da ispuni dato obećanje i smanji emisije do 2030. i ostvari ugljičnu neutralnost u Kini do 2060. EU se zalaže i za suradnju s Pekingom kako bi se zajamčili stabilnost i održivi rast u zemljama u razvoju. Međutim, sustavne razlike i strogo utilitarni pristup kineskih vlasti dosad su otežavali te napore."¹⁰⁶

Kada je u pitanju kršenje ekoloških propisa, Kina predstavlja broj jedan zagađivača na globalnom nivou. Ekspresni ekonomski rast od 10 % na godišnjem nivou i porast ekonomske moći stanovništva se gotovo recipročno odrazio na zagađenje životne sredine u Kini. Prilikom izrade i realizacije projekata kineski investitori se fokusiraju na ekonomsku isplativost a u velikoj mjeri zapostavljaju ekološke propise, s toga je opravdana zabrinutost EU da će kineski investitori i na prostoru JI Europe ekonomsku dobit staviti kao primarni cilj. Same države JI Europe ne pridaju mnogo pažnje zaštiti životne sredine, te spadaju u red najzagađenijih država Europe te bi nekontrolisane kineske investicije dodatno pogoršale stanje.

Ono što također treba zabrinuti europske zvaničnike jeste visok stupanj korupcije koji prati realizaciju ovih projekata te se direktno odražava na kršenje ekoloških propisa te antikoruptivni projekti trebaju biti osnova u procesu unapređenja poštivanja ekoloških propisa.

¹⁰⁵ Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str 18.

¹⁰⁶ Klub zastupnika u europskom parlamentu.(2021): Odnosi EU-a i Kine- put prema pravednom i recipročnom partnerstvu. Dostupno na: <https://www.eppgroup.eu/hr/redakcija/publikacije/odnosi-eu-a-i-kine-put-prema-pravednom-i-reciprocnom-partnerstvu> . Datum pristupa: 12.12.2021. str. 2.

Pored straha EU od kršenja ekoloških propisa, postoji i drugi, a to jeste strah od političkog utjecaja na JI Europu. Iako su sve države opredjeljenje ka članstvu u EU te demokratizaciji društva postoji bojazan unutar same EU da Kina može ponuditi alternativu, pogotovo ukoliko uzmemo u obzir da je većina država krajem prošlog stoljeća napustila komunistički sistem te nije u potpunosti prihvatila demokratiju. Političke veze između država JI Europe su u velikoj mjeri unapređene uspostavom inicijative 17+1 te postoji prostor za dodatno učvršćivanje i potencijalno udaljavanje od suradnje sa EU.

Međutim, pored osnaženih političkih i ekonomskih veza nije realno očekivati da Kina može u potpunosti ponuditi alternativu JI Europi u vidu saveza poput EU, pogotovo ako uzmemo u obzir da je i Kina u interesu da države JI Europe budu članice EU. Članstvom država u EU Kina bi dobila direktni prístup tržištu EU, te bi imala realizirane infrastrukturne projekte u samoj EU i na ovaj način zaobišla komplikovanu i zahtjevnu proceduru unutar unije. Sa druge strane pored straha od prisustva Kine, EU može iskoristiti investicije te na taj način smanjiti jaz između članica EU i država JI Europe. Također Kina je mnogo ambivalentnija u pogledu članstva država u NATO savez od Rusije i po tom pitanju je manja sigurnosna prijateljica.

"Iako otisak Kine ponekad dobiva više medijske pažnje nego što to zahtijeva njezina veličina, prisutnost Pekinga na Balkanu dramatično je porasla u kratkom vremenskom razdoblju. Moguće je da velika zabrinutost za Kinu na zapadnom Balkanu proizlazi iz lobiranja austrijskih i njemačkih građevinskih tvrtki koje su zabrinute da će izgubiti poziciju u odnosu na pridošlice iz Kine. Ova zabrinutost dio je šireg razgovora koji EU treba voditi o subvencijama, industrijskoj strategiji i mjeri u kojoj se može pridržavati svojih načela slobodnog tržišta unatoč kineskom državnom merkantilizmu."¹⁰⁷

"Do globalnih pretnji može doći od strane velikih multinacionalnih korporacija koje u razvoju projekata u okviru „Jednog pojasa, jednog puta“ vide ugrožavanje svojih interesa. Moć velikih korporacija ne treba potceniti jer one raspolažu brojnim zakonitim i nezakonitim sredstvima da se suprotstave konkurenciji. Međutim, mogućnost ugrožavanja kineskih inicijativa od strane velikih korporacija samo teorijska jer je količina angažovanog kapitala i državnih interesa moćnih država tolika da nijedna korporacija nema mogućnost strateškog ugrožavanja i suprotstavljanja ovim inicijativama. Otpori iz ovih krugova su mogući na taktičkom nivou i na ograničenim geografskim prostorima. Opasnost od ovih negativnih uticaja mogla bi se povećati

¹⁰⁷ Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans> . Datum pristupa: 10.03.2022.

eventualnim udruživanjem korporacija sa organizovanim kriminalom i terorističkim organizacijama uz podršku neke od država koje u ovom projektu vide instrument vlastite geopolitičke marginalizacije."¹⁰⁸

Balkan, u bezbednosnom smislu, predstavlja najosetljivije područje koje se nalazi u okviru inicijative 16+1. Kada govorimo o bezbednosnom identitetu Balkana, ovaj region je odavno sinonim za krizna stanja, podeljenost, ratove, varvarizam, odsustvo stabilnih i funkcionalnih država, nedostatak pravnih mehanizama i političke volje da se konflikti rešavaju mirnim putem, veliki uticaj stranih sila na lokalne političke vođe i hroničnu ekonomsku nerazvijenost. Na temelju takvih percepcija nastao je i termin „balkanizacija“, kojim se označavaju beskonačna krizna stanja, haos, iracionalnost i duboke podele bez postojanja mehanizama da se na temelju realno definisanih interesa pronađu održiva rešenja za postojeće sukobe.¹⁰⁹

Pored markiranja Kine od strane pojedinih EU zvaničnika ili korporacija kao sigurnosne prijetnje, Kina uspostavom inicijative 16+1 ima mogućnost i mehanizme da putem ekonomske suradnje prostor JI Europe učini sigurnijim, bar u pogledu boljih međudržavnih odnosa.

Brojni politički analitičari smatraju da bi kinesko djelovanje na Balkanu moglo dovesti do usvajanja “kineskih karakteristika” u regiji, što bi potom moglo dodatno usporiti napredak zemalja koje još uvijek ne ispunjavaju u potpunosti kriterije za članstvo u EU. Prije svega, to se odnosi na antikorupcijske mjere koje zahtijeva EU. Isto tako, postoji potencijalni strah da će zemlje zapadnog Balkana raditi za kineske interese nakon što postanu dio EU. To se prije svega odnosi na osudu kršenja ljudskih prava, gdje zemlje EU ne zauzimaju jedinstven stav.¹¹⁰

"Jedan od najvećih izazova sa kojim se suočava Kina oslikava se u podozrenju Europske unije i sve čvršćeg stava po pitanju saradnje sa zemljama Zapadnog Balkana. Europska unija je uvela novi sistem koji zahtijeva od zemalja kandidata da evaluiraju “maligni uticaj trećih zemalja”, iako najbogatije članice EU imaju veoma razvijenu trgovinsku, investicionu i saradnju u oblasti

¹⁰⁸ Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti. Str. 76.

¹⁰⁹ Ibid. Str. 77.

¹¹⁰ Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part1: Bosnia and Herzegovina. Dostupno na <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/>. Datum pristupa:15.12.2021.

IT sa NR Kinom. Ovaj novi zahtjev, zapravo, predstavlja odraz geopolitičkih ambicija EU ka zemljama Zapadnog Balkana."¹¹¹

Prve naznake ozbiljnije borbe EU protiv kršenja vlastitih propisa kod potencijalnih članica u EU vidimo na primjeru Bosne i Hercegovine.

Za razliku od projekta u Stanarima, čija je izgradnja prošla bez ozbiljnije intervencije Europske unije, izgradnja Bloka 7 izazvala je velike i vrlo negativne reakcije EU-a. Oni smatraju da je izdavanje garancije za ovaj zajam značajan problem i da je protivno pravilima Energetske zajednice, čiji je član Bosna i Hercegovina. Drugi problem je stav EU koji ima za cilj zabraniti proizvodnju električne energije iz uglja do 2050. u svrhu zaštite okoliša, te oni smatraju da je to prekratko razdoblje kako bi ulaganje tog volumena bilo isplativo. Bez obzira na sve te prigovore, Federacija Bosne i Hercegovine odlučna je da izgradi Blok 7 i velika je vjerovatnoća da će se to dogoditi jer, osim Kine, niko drugi nije ponudio mogući alternativni model finansiranja ovog objekta, koji se smatra vrlo važnim za stabilnost cjelokupnog energetskeg sistema u Federaciji BiH.¹¹²

Novonastalu situaciju uslovljenu ratom u Ukrajini mogli bi uveliko iskoristiti kineski investitori. Naime nemogućnost uvoza ruskog plina mogla bi primorati europske države da pronađu alternativu, a termoelektrane se nameću kao rješenje.

Na posljednjem samitu G7, EU i SAD iznijeli su jasan stav i viziju kojom žele spriječiti sve veće prisustvo Kine kako u samoj Uniji tako i na području Jugoistočne Europe. Čini se da je EU uvidjela vlastite greške te planira znatno povećati investicije na ovom području te tako potisnuti kineske investitore, tačnije želi se nametnuti kao primarna opcija za države na ovom području. Zasižno da će biti potrebno vrijeme ali i realizovani projekti kako bi se vratilo povjerenje kako političkih krugova u ovim državama tako i samog stanovništva. Inicijativu "Jedan pojas, jedan put" Zapad je dočekao dosta nespremno i pasivno, te je smatrao da Kina nema dovoljno kapaciteta da je sprovede u djelo. Sada se postavlja pitanje da li Zapad ima dovoljno kapaciteta i volje da pruži alternativu ovoj inicijativi, ali je sigurno da Kina neće ponoviti greške koje je Zapad činio i da neće lako odustati od planiranih projekata.

U idealtipskom svijetu Brisel bi trebao trebao ograničiti kineske investicije na one koje se odnose na projekte od obostrane koristi. Međutim, realnost je sasvim nešto drugo i za očekivati

¹¹¹ Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org> Datum pristupa: 12.12.2021. Str. 91.

¹¹² Ibid. Str. 21.

je da Brisel učini određene ustupke Pekingu, iz razloga što je opterećen previranjima unutar same EU i nije u mogućnosti parirati ekonomskoj moći Kine. Ekonomska kriza i rat u Ukrajini će situaciju učiniti još neizvjesnijom a države JI Europe će i dalje biti poligon za nadmetanje između Zapada i Kine. Rezultati ovog nadmetanja će biti uslovljeni mnogobrojnim faktorima koji se prvenstveno odnose na želju Kine i EU za realizacijom projekata na području JI Europe, preko blagonaklonosti država jednoj ili drugoj strani pa sve do geopolitičke situacije na globalnom nivou.

9. KRITIČKI OSVRT

Mnogobrojni kritičari su se dotakli teme sve većeg prisustva Kine kako na području Europe tako i konkretno na području Jugoistočne Europe. Ono što je specifično jeste da gotovo svi kritičari prikazuju štetne strane ili potencijalno štetne strane kineskog prisustva. Daleko od toga da iste nisu mnogobrojne ali isto tako u kritičkim krugovima definitivno nedostaje želje za prikazivanjem pozitivne strane kineskog prisustva. Nedostatak želje leži u ustaljenoj praksi zapadnih kritičara da svako prisustvo Kine ili Rusije na području Europe ima neku tajnu pozadinu i negativnu posljedicu. Prikazivanjem pozitivne strane suradnje sa Kinom direktno se ukazuju greške EU i SAD, prvenstveno na pasivnost istih kada su u pitanju države koje se nalaze u procesu tranzicije ka demokratskim vrijednostima.

Štetne posljedice se većinom odnose na ekološke i ekonomske posljedice koje nastaju zbog nemara vlada država u kojim se projekti realiziraju. Degradacije prirode je vrlo česta pojava prilikom realizacije infrastrukturnih i energetske projekata, ali osnovnog krivca za kršenje ekoloških propisa treba tražiti upravo u vladama država. Jer su vlade država te koje odobravaju realizaciju takvih projekata, dok sa druge strane Kina koristi priliku da svoje projekte realizira na jeftiniji način. Mnogi zanemaruju činjenicu da iste te vlade krše ekološke propise i prilikom realizacije projekata pod vlastitim pokroviteljstvom.

Druga stvar koju zanemaruju vlade država u kojim se realiziraju projekti pod kineskim pokroviteljstvom jeste ekonomska isplativost istih, naročito kada je u pitanju izgradnja autocesta. Kina ulaže enormna sredstva kako bi realizirala inicijativu "Jedan pojas, jedan put" ali želi biti sigurna da će projekti u konačnici biti isplativi. Sigurnost vidi u garancijama vlada da će otplatu autocesta preuzeti na sebe ukoliko prikupljena svota od cestarina ne bude dovoljna. Ova vrsta kreditiranja izgradnje autocesta se uveliko razlikuje od one koju nudi EU ali se uvijek radi o dionicama koje ne želi finansirati EU upravo radi procjene da iste nisu isplative.

Samo prisustvo Kine na području Jugoistočne Europe donijelo je brojne benefite državama na ovom području. Uz pomoć kineskih investitora države su realizirale mnogobrojne infrastrukturne projekte koji mogu predstavljati zalet za dalji ekonomski razvoj ovih država.

Pored ekonomskog podstreka koji nude kineske investicije, prisustvo Kine je opet skrenulo pažnju EU na ovo područje i ukazalo na važnost istog. Tako da države Jugoistočne Europe mogu iskoristiti nadmetanje EU i Kine te na taj način prigrabiti investicije sa obje strane.

Također, Kina uz pomoć inicijative 17+1 može biti spona za međudržavnu suradnju država Jugoistočne Europe te na taj način poboljšati ekonomsku i sigurnosnu situaciju regije.

Bolji odnosi sa Kinom omogućili su priliv kineskih turista u države Jugoistočne Europe, što predstavlja veliki dobitak za države jer se ekonomije istih uveliko zasnivaju na turizmu. Suradnja na polju trgovine je nešto na čemu države Jugoistočne Europe zasigurno trebaju poraditi, jer sve države imaju ogroman deficit kada je u pitanju trgovinska suradnja sa Kinom. Sve države Jugoistočne Europe imaju ogromni poljoprivredni potencijal, dok Kina sa druge strane kao najmnogoljudnija država svijeta ima potrebu za uvozom prehrambenih proizvoda.

Svaka suradnja sa velikim geopolitičkim igračima donosi dobre i loše strane pa tako je i slučaj sa državama Jugoistočne Europe. Izbjegavanje štetnih posljedica isključivo zavisi od država, tačnije državnih vlada, jer su one te koje odobravaju bilo koji vid suradnje. Veće benifite od suradnje sa Kinom države bi mogle ostvariti kroz regionalnu suradnju 17+1, jer na taj način države imaju mnogo veći uticaj nego svaka država ponaosob.

ZAKLJUČAK

Inicijativa "Jedan pojas, jedan put" predstavlja novitet na geopolitičkom i geoekonomskom planu, iako je mnogi nazivaju "kineskom verzijom" Maršalovog plana. Suštinska razlika između ove inicijative i drugih sličnih, pa i Maršalovog plana, jeste što ova inicijativa isključuje bilo kakvu mogućnost upotrebe oružane sile u svrhu ostvarivanja ciljeva iste. Naime, osnovno načelo inicijative jeste da se uspostavom dobrih političkih i ekonomskih odnosa sa država koje inicijativa obuhvata ostvaruje ekonomska dobit, što i jeste geoekonomska karakteristika ove inicijative. Upravo je ova inicijativa predstavljala odskočnu dasku za Kinu kako u ekonomskom tako i geopolitičkom rapidnom napredovanju, a ekonomska dobit je bila ključna osnova za formiranje geopolitičkih planova. Jačanjem vlastite ekonomije Kina znatno povećava ulaganje u sigurnosni sektor, prvenstveno se to odnosi na vojni sektor sa posebnim naglaskom na cyber sigurnost. Ovakva ulaganja pokazuju da ova inicijativa nema samo ekonomske ciljeve. Ekonomija je ustvari osnova za ostvarivanje geopolitičkih ciljeva. Iako inicijativa isključuje bilo kakvu mogućnost upotrebe vojne sile, postoji opravdana bojazan da bi Kina u budućnosti mogla iskoristiti vojnu moć da bi ostvarila vlastite ciljeve, prvenstveno se misli na neriješen status sa Tibetom i Tajvanom.

Europa predstavlja ključni faktor u realizaciji ove inicijative. Naime, Europa, a naročito Zapadna Europa, predstavlja bitno tržište za kineske proizvode, dok su drugi dijelovi Europe bitni za realizaciju infrastrukturnih i energetske projekata. Jugoistočna Europa predstavlja pogodno područje za realizaciju infrastrukturnih i energetske projekata, ovo područje se zbog ekonomske i infrastrukturne nerazvijenosti olako upušta u realizaciju istih. Kina je spremna uložiti značajna bespovratna sredstva te još veći dio kreditnih sredstava u putnu i željezničku infrastrukturu kao i u pomorski saobraćaj. Postoji obostrani interes za realizaciju ovih projekata, same države nisu u mogućnosti finansirati projekte, dok sa druge strane bolja putna infrastruktura će omogućiti jeftiniji i brži transport kineske robe ka EU. Loša strana ovih projekata jesu ugovori koji nose velike rizike za države JI Europe. Naime, procjena stručnjaka jeste da većina ovih projekata nema ekonomsku isplativost i postoji mogućnost da države neće biti u mogućnosti isplaćivati kredite kineskim investitorima, te da će ista putna infrastruktura po automatizmu preći u vlasništvo kineskih investitora. Druga vrste investicija se odnosi na energetske projekte koji su od velikog značaja po Kinu zbog same njene energetske ovisnosti, ovi projekti pored ekonomskog rizika nose i sigurnosni rizik. Prvenstveno se misli na nepoštivanje ekoloških propisa i degradaciju prirode što za posljedicu može imati sigurnosne

rizike, tj. ekološke katastrofe. Pojedine države svjesno prihvataju sigurnosni rizik radi ostvarivanja ekonomske dobiti, pa tako osim suradnje u energetske projektima imamo primjere suradnje sa Kinom na području cyber sigurnosti. Tako je Srbija ušla u projekat Huawei "pametnih gradova" te na taj način ugrozila vlastitu sigurnost ali i ljudska prava vlastitog stanovništva. Da Kina nema samo geoekonomske ciljeve na ovom području Europe govore i mnogobrojni Konfučijevi instituti, koji imaju za cilj promociju kineskog jezika ali i tradicije u državama Jugoistočne Europe, a poznato je da je rasprostranjenost jezika jedna od karika velikih geopolitičkih igrača.

Samom prisustvu kineskih investitora kao i kineskih interesa na području Jugoistočne Europe uveliko je doprinijela i sama Europska unija sa svojom "mačehinskom" politikom prema ovom dijelu Europe, prvenstveno kada je riječ o članstvu ovih država u EU. Također države smatraju da je EU zanemarila ovaj dio Europe kada je u pitanju ulaganje u infrastrukturne projekte, te su prinuđene pronalasku novih investitora.

Države Jugoistočne Europe zasigurno nemaju alternativu kada je u pitanju članstvo u EU, prvenstveno zbog svog geografskog položaja ali je i sasvim prirodno da traže investitore za projekte od vlastitog interesa i van same EU. Međutim, potrebno je podići stepen nadzora nad projektima koje finansiraju kineski investitori, kako realizacijom projekata ne bi ugrozili vlastitu ekonomiju i sigurnost. Države Jugoistočne Europe bi trebale prestati tražiti krivca za vlastite neuspjehe i iskoristiti priliku koja im se pruža te uzeti najbolje što im se nudi iz same inicijative ali i EU. Kina definitivno može ponuditi projekte koji će donijeti obostranu korist a da pri tom neće ugroziti ekonomsku i sigurnosnu situaciju u državama, poput izgradnje isplativih autocesta ili izgradnje vjetro-parkova. Dok će sa druge strane iskoristiti svaku grešku državnih vlada te sebi prigrabiti veću korist pa i pod cijenu da ugrozi sigurnost unutar te države. Niti jedan projekat nije realiziran uz prisilu ili prijetnju nego uz saglasnost državnog vrha država Jugoistočne Europe što nam govori da uspješnost realizacije projekata zavisi isključivo od volje država da poštuju ekološke, sigurnosne, pravne i druge zakone i norme EU i vlastitih država.

Područje Jugoistočne Europe ima jako bitnu ulogu u realizaciji inicijative, a samim tim i za kinesku geoekonomiju i geopolitiku, prvenstveno zbog samog geografskog položaja ali i zbog energetske bogatstva. Isključivanje Jugoistočne Europe iz inicijative bi dovelo u pitanje realizaciju iste ili bi Kina bila primorana tražiti alternativne pravce, kojih zaista nema mnogo. Stoga je sigurno da ćemo u narednom periodu biti svjedoci možda i aktivnijeg kineskog utjecaja i pritiska na ovaj dio Europe, ali i snažnijeg protivljenja od strane EU. Sam rezultat ovog nadmetanja će zavisiti od mnogo faktora, prije svega od volje same Kine da realizuje inicijativu

ali i novonastalih sukoba u Ukrajini koji su zasigurno skrenuli fokus EU, te se Rusija trenutno nameće kao glavna prijetnja po EU što omogućuje Kini još aktivnije djelovanje.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige

1. Beridan, I. Tomić, I. Kreso, M. (2001): Leksikon sigurnosti, "DES" Sarajevo, Sarajevo
2. Brezezinski, Z. (1999): Velika šahovska ploča. Dostupno na: <https://www.scribd.com/doc/225779972/Zbignjev-B%C5%BEE%C5%BEinski-Velika-%C5%A0ahovska-Tabla>
3. Cvetković, Vladimir. (2016): Novi put svile: Balkanska perspektiva. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti.

Časopisi i zbornici radova

1. Bassuener, K. (2019): Foreign Authoritarian Influence in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.ned.org/foreign-authoritarian-influence-western-balkans/>
2. Borić, F. (2020): Zbornik radova: 25 godina diplomatskih dnosa NR Kine i BiH, Fondacija za promociju i razvoj inicijative "Pojas i put" istraživački centar, Sarajevo. Dostupno na: <http://chineseembassy.org>
3. Center for Security and Justice Research. (2021): Newsletter. Dostupno na: <https://atlanticinitiative.org/publications/>
4. Kuntić, D. (2018): Uspon Kine i sigurnost azijsko-pacifičke regije. U Kurelić, Z. Forum za sigurnosne studije. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Str. 67-95. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/210701>
5. Klub zastupnika u europskom parlamentu.(2021): Odnosi EU-a i Kine- put prema pravednom i recipročnom partnerstvu. Dostupno na: <https://www.eppgroup.eu/hr/redakcija/publikacije/odnosi-eu-a-i-kine-put-prema-pravednom-i-reciprocnom-partnerstvu>
6. Marić, B. (2017): Novi „Put svile". Anali poslovne ekonomije, broj 17. (2017). str. 37-44. Dostupno na: <http://stedj-univerzitetpim.com>
7. Proroković, D. (2016): Geoekonomski aspekt kineske koncepcije obor i pozicija Srbije, Crne gore i BiH. Nacionalni interes, broj 2. (2016). str. 35-58. Dostupno na : <https://www.ips.ac.rs/publications/geoekonomski-aspekti-kineske-koncepcije-obor-i-pozicija-srbije-crne-gore-i-bih/>
8. Todić, D. (2015): Kina i Europska unija- sličnosti i razlike u pravu i politici životne sredine i članstvu u međunarodnim ugovorima. U Čolović, V. Strani pravni život.

Publisher. Beograd. Str. 63-77. Dostupno na:
<https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/article/view/160>

9. Tonchev, P. (2020): China's Soft power in Southeast Europe. Dostupno na:
<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16005.pdf>
10. Zakić, K.(2020): Potencijali regionalne saradnje u okviru 17+1 i iskustva Srbije. U IMPP. Medjunarodna politika, br.177. str. 30-52.
11. Bakota, I. (2019): Bosnia-Herzegovina external relations briefing: Two meeting in April. Dostupno na: <https://china-cee.eu/2019/05/03/bosnia-herzegovina-external-relations-briefing-two-meetings-in-april/>
12. Deren, Štefica. (1979): Značajke političkog Sistema NR Kine. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/file/169958>
13. Tonchev, Plamen. (2017): Chinas Road: into the Western Balkans. Dostupno na:
<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%203%20China%27s%20Silk%20Road.pdf> .

Magistarski i diplomski radovi

1. Golubić, J. (2018): Utjecaj Narodne republike Kine na globalne i energetske procese. Magistarski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
2. Stević, LJ.(2021): Kineska javna diplomacija i koncept meke moći: Studija slučaja Bosne i Hercegovine. Diplomski rad. Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci.

Internet izvori

1. Barnhard, B. (2020): China's Economic Footprint in the Western Balkans. Dostupno na: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans>. Datum pristupa: 14.7.2022.
2. Ćurak, Nerzuk. (2021): Srbija na istoku a možda i na Zapadu, ko će ga znati. Dostupno na: <https://www.tacno.net/deblokada-uma/srbija-na-istoku-a-mozda-i-na-zapadu-ko-ce-ga-zna/> . Datum pristupa: 20.6.2022.
3. Barić, R. (2020): Kina u jugoistočnoj Europi- širenje utjecaja. Dostupno na: <https://obris.org/svijet/kina-u-jugoistocnoj-europi-sirenje-utjecaja/> . Datum pristupa: 12.12.2021.

4. Borić, F. (2019): Bosna i Hercegovina i Kina: Pojas nade i put spasa. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/3/6/bosna-i-hercegovina-i-kina-pojas-nade-i-put-spasa> Datum pristupa: 14.12.2021.
5. GlobalMarkets (2019): China's focus means Bosnian economy no longer feeling left behind. Dostupno na: <https://www.globalcapital.com/globalmarkets/article/28mtuhed11brvas452vb4/emerging-markets/chinas-focus-means-bosnian-economy-no-longer-feeling-left-behind> . Datum pristupa: 13.12.2021.
6. Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part1: Bosnia and Herzegovina. Dostupno na <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/> . Datum pristupa: 15.12.2021.
7. Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part2: Croatia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-2-croatia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.
8. Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part3: Montenegro. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-3-montenegro/> . Datum pristupa: 15.12.2021.
9. Hirkić, M. (2019): China in the Balkans – Part4: Serbia. Dostupno na: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-4-serbia/> . Datum pristupa: 15.12.2021.
10. Kraljević, D. (2021): Zapadni Balkan je vezan na novom kineskom putu svile. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/komentar/zapadni-balkan-je-vezan-na-novom-kineskom-putu-svile/> . Datum pristupa: 13.12.2021.
11. Maglajlija, V. (2021): Aljazeera Balkans: Utjecaj pekinga na Balkan: Kina je zabila zastavicu u zapušteno dvorište Evrope. Dostupno na: https://www.google.com/amp/s/balkans.aljazeera.net/_amp/teme/2021/11/20/uticaj-pekinga-na-balkanu-kina-je-zabila-zastavicu-u-zapusteno-dvoriste- . Datum pristupa: 13.12.2021.
12. Ozturk, T. (2019): Serbia sees China ties as way to catch up with Europa. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-sees-china-ties-as-way-to-catch-up-with-europe/1659699> . Datum pristupa: 14.12.2021.
13. Plevnik, J. (2017): Pitanja i odgovori: Odnosi Europe i Kine u kontekstu „Pojas i put". Dostupno na: <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanje/pitanja-i-odgovori-odnosi-europe-i-kine-u-kontekstu-pojas-a-i-puta/4112> . Datum pristupa: 13.12.2021.

14. Popović, Miloš (2019): konfučijevi instituti – kako Kina širi uticaj u svetu. Dostupno na: <https://talas.rs/2019/04/17/konfucijevi-instituti/>. Datum pristupa: 18.9.2022.
15. Sastanak na visokom nivou "Pojas i put: Reforme i regionalne perspektive": Kina ima velike ambicije da investira u BiH. (2019). Dostupno na: <http://pojasiput.ba/sastanak-na-visokom-nivou-pojas-i-put-reforme-i-regionalne-perspektive-kina-ima-velike-ambicije-da-investira-u-bih/> . Datum pristupa: 14.12.2021.
16. Vukašinović, M. (2020): Edvard Lutvak: od geopolitike ga geoekonomiji. Dostupno na: <https://www.kcns.org.rs/agora/edvard-lutvak-od-geopolitike-ka-geoekonomiji/?script=lat> . Datum pristupa: 13.12.2021
17. Cooper, R. J. (2004). The Beijing Consensus. London: Foreign Policy Centre.Economist. (2014, 03 22). The Economist. Dostupno na : <https://www.economist.com/news/china/21599395-chinas-property-prices-appear-be-falling-again-double-bubble-trouble>
18. Galić, Gabrijela.(2019): „Hoće li Hrvatska nizinsku prugu graditi kineskim, umjesto europskim novcem?“. Dostupno na: <https://faktograf.hr/2019/04/10/hoce-li-hrvatska-nizinsku-prugu-graditi-kineskim-umjesto-europskim-novcem/> Datum pristupa: 14.7.2022.
19. Šakalović, Dino. (2016): Imperijalna povijest Kine. Dostupno na: <http://www.prometej.ba/clanak/povijest/imperijalna-povijest-kine-2469> . Datum pristupa: 15.12.2021.
20. Deutsche Welle. (2020): SIPRI: Kina je drugi najveći proizvođač oružja na svijetu Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/sipri-kina-je-drugi-najve%C4%87i-proizvo%C4%91a%C4%8D-oru%C5%BEja-na-svijetu/a-52164906> Datum pristupa: 13.02.2022.
21. Aljazeera Balkans. (2020): Pitanje Tajvana je najveći nacionalni interes. Dostupno na. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2019/10/21/kina-pitanje-tajvana-je-najveci-nacionalni-prioritet> . Datum pristupa: 13.02.2022.
22. History.om. (2021): Silk road. Dostupno na: <https://www.history.com/topics/ancient-middle-east/silk-road> . datum pristupa: 13.02.2022.